

MİMARLIK PLANLAMA VE TASARIMDA KURAM VE UYGULAMALI ÇALIŞMALAR

THEORETICAL AND APPLIED RESEARCH IN ARCHITECTURE, PLANNING, AND DESIGN

Editör
Doç. Dr. ZUHAL ÖZÇETİN

**MİMARLIK PLANLAMA VE TASARIMDA
KURAM VE UYGULAMALI ÇALIŞMALAR**

**THEORETICAL AND APPLIED RESEARCH IN
ARCHITECTURE, PLANNING, AND DESIGN**

Editör

Doç. Dr. ZUHAL ÖZÇETİN

Mimarlık Planlama ve Tasarımda Kuram ve Uygulamalı Çalışmalar
Theoretical and Applied Research in Architecture, Planning, and Design
Editör: Doç. Dr. ZUHAL ÖZÇETİN

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Duvar Design

Baskı: Ekim 2025

Yayıncı Sertifika No: 49837

ISBN: 978-625-8734-00-3

© Duvar Yayınları

853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir

Tel: 0 232 484 88 68

www.duvar yayinlari.com

duvarkitabevi@gmail.com

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir. Yayınevi ve editörler sorumlu tutulamaz.

İÇİNDEKİLER

Chapter 11

A Comparative Analysis of Accredited Architecture Programs in Turkey:

A Content Analysis Based On MIAK Reports

Selda Cansu CEYLAN

Bölüm 219

Kültürel Mirasın İki Yüzü: Bütüncül ve Sürdürülebilir Koruma Yaklaşımı

Emel EFE YAVAŞCAN

Bölüm 342

Mekan Oluşumunda Sanatın İzleri

Ertan VARLI

Bölüm 453

Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma ve

Uygulama Hastanesi Ek Bina Projesi:

Acil Servis ve Yoğun Bakım Binası

Ali TÜRK, Seda ŞİMŞEK, Kübra SÜMER HAYDARASLAN,

Aslıhan COŞKUN, Nurcihan AKDAĞ, Halil İbrahim ÇELİK

Chapter 1

A Comparative Analysis of Accredited Architecture Programs in Turkey: A Content Analysis Based On MIAK Reports

Selda Cansu CEYLAN¹

1. INTRODUCTION

The increasing number of architecture programs worldwide has amplified the importance of quality assurance systems. In this context, accreditation processes carried out by certain institutions and/or organizations have gained prominence, enabling periodic evaluations of architecture programs in line with the standards set by these bodies. NAAB, RIBA, MIAK-MAK, and UNESCO-UIA are among the prominent institutions that define and assess the quality standards of architectural education, providing national and/or international accreditation to relevant programs.

The accreditation processes conducted by these organizations are based on multidimensional criteria, such as curriculum design, academic staff qualifications, infrastructure resources, student engagement, and mechanisms for continuous improvement. The evaluation reports prepared at the end of these independent accreditation processes not only provide feedback for the applicant programs but also offer valuable insights into the general state of architectural education.

This study seeks to examine the overall condition of architectural education in Turkey, focusing specifically on the architecture programs accredited by MIAK-MAK. A review of the existing literature reveals a lack of studies that perform content analysis of MIAK-MAK reports or offer comparative evaluations across institutions. This gap in the literature highlights the need for a comprehensive inquiry.

Accordingly, the aim of this study is to analyse the evaluation reports of seven architecture programs that have been accredited for a six-year period by MIAK-MAK, using content analysis methodology, and to compare the institutional strengths and weaknesses of these programs. Through the analysis of the selected

¹ Resarch Assistant Dr. Karabuk University, Faculty of Safranbolu Basak Cengiz Architecture, Department of Architecture, <https://orcid.org/0000-0001-5712-9778>

reports, the study will identify the current state of architectural education in Turkey, including recurring themes, differences, and structural challenges.

The research questions guiding and shaping this study are as follows:

- What are the common strengths and weaknesses highlighted in MIAK evaluation reports for the selected programs?
- According to MIAK's evaluation criteria, which areas receive the most criticism?
- What recommendations are offered in the reports for the improvement of architectural education?

By addressing these questions, this study aims to provide a critical assessment framework that can inform both other institutions and policymakers, while also contributing to the academic literature.

1.1. CURRENT DISCUSSIONS ON ARCHITECTURAL EDUCATION

The continuous evolution and transformation of the world inevitably influences the curriculum structure and learning paradigms adopted by professional education institutions. Architectural education is no exception to this phenomenon. According to Yürekli and Yürekli (2004), during the 1960s and 1970s, architectural education functioned within a closed system focused on transmitting established norms [1]. By the 1980s, however, this rigid framework began to loosen, giving way to an educational model that prioritized the individual learning process of the student. This pedagogical shift emphasized the cultivation of intellectual individuals within architectural education [1].

From the 1980s to the present, architectural education has witnessed a variety of traditional and contemporary pedagogical approaches—many of which continue to be explored. Despite the diversity of these approaches, Kurt (2011) outlines several core attributes that architectural education institutions must possess [2]:

- Providing students with experiential learning to build foundational design knowledge,
- Encouraging students to approach design problems from multiple perspectives and to generate alternative solutions,
- Embedding learning within realistic and relevant contexts,
- Fostering students' ownership of the design process and cultivating a sense of responsibility,
- Employing process-oriented learning strategies,
- Viewing learning as a social activity,
- Encouraging the use of diverse representation tools,
- Promoting students' development of self-awareness.

Nicol and Pilling (2005) argue that for learning to be effective, students must be actively engaged, think critically, collaborate with others, experience authentic learning processes, and participate in both self and peer assessment [3]. Turan (2021, pp. 129–130) underscores the importance of equipping learners with 21st-century skills in contemporary learning environments [4]. Accordingly, institutions should emphasize skills such as critical thinking, problem-solving, communication, collaboration, aesthetic sensitivity, and adaptability. In addition to these competencies, digital transformation has necessitated students' proficiency in various information technologies.

A central concern in many contemporary debates about education is how to effectively integrate emerging and ever-evolving technologies into curricula. One architectural example of such discussions is the 2007 Lisbon workshop titled *“Teaching and Experimenting with Architectural Design: Advances in Technology and Changes in Pedagogy.”* This event focused on the integration of digital design tools in architectural education and sought to answer the following questions [5]:

- How have developments in information technology impacted the teaching and learning of architecture?
- What are the prevailing methods, processes, strategies, and tools that shape contemporary architectural education?
- What challenges must be addressed by new pedagogical experiments in education?

These debates surrounding contemporary learning environments and architectural education can certainly be further diversified. However, to summarize, current discussions largely center on equipping students with the knowledge, skills, and competencies necessary for lifelong learning and for adapting to the demands of the present era. In this process, various institutions, organizations, and associations engage in shaping educational systems globally by contributing to the establishment of standards.

One such organization is the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), which published a report in 2015 to help countries prepare their education systems for the future. This report identified seven core elements: acquisition of basic educational competencies, transferability of these competencies, teamwork, knowledge (disciplinary, interdisciplinary, epistemic, procedural), skills (cognitive, metacognitive, social, emotional, practical, physical), values and beliefs, and the expectation–action–reflection cycle [6]. Another organization, the International Society for Technology in Education (ISTE), published a report in 2014 discussing future-focused components of education through a framework of technological learning outcomes. These

outcomes include: leadership, digital citizenship, knowledge construction, innovative design, critical thinking, creative communication, and global collaboration [7].

In the specific context of architectural education, the European Association for Architectural Education (EAAE) published a report in 2006 that sought to build an interactive network to foster dialogue, change, and shared policy. This report emphasized the importance of equipping students not only with architectural knowledge and methods but also with interdisciplinary connectivity. Key competencies highlighted include problem-based thinking, creative thinking, openness to research and experimentation, communication, and collaboration [8]. The standards set by these institutions help shape and enhance the curricula of educational institutions, playing a critical role in the structure of education. Alongside these standards, the quality assurance and accreditation processes conducted by various organizations contribute significantly to evaluating and improving educational institutions.

1.2. QUALITY AND ACCREDITATION IN ARCHITECTURAL EDUCATION

Evaluating and improving architectural education is of critical importance for maintaining professional standards. Quality assurance systems in higher education ensure the sustainability of education quality by subjecting programs to periodic evaluations based on specific criteria. In this context, accreditation processes have become one of the foundational elements of higher education both nationally and internationally. Below are some international organizations that accredit architectural education and the key competencies emphasized in their recent reports:

The National Architectural Accrediting Board (NAAB) is an independent and international organization with the mission of “developing and maintaining an accreditation system for professional degree education that enhances the value, significance, and effectiveness of the architectural profession.” In its most recent report published in 2020, NAAB identifies the competencies students are expected to acquire under the following categories: *critical thinking/representation*, *building practices/technical skills/knowledge*, *integrated architectural solutions*, and *professional practice knowledge* [9].

Founded in 1924, the Royal Institute of British Architects (RIBA) evaluates and approves the quality and adequacy of certain architectural programs both in the United Kingdom and internationally, listing them as validated programs. According to its 2021 report, RIBA expects graduates to acquire the following competencies [10]:

- Applying analytical techniques and problem-solving skills to various types of architectural challenges, and understanding a complex body of knowledge from both disciplinary and interdisciplinary perspectives.
- Critically assessing evidence, arguments, and assumptions, and reaching sound judgments through creative and effective use of collaborative and interdisciplinary working principles.
- Developing ethically responsible design proposals addressing the climate crisis, guided by an understanding of building physics that shapes zero-carbon design standards.

Supported by RIBA, UNESCO-UIA is a commission that aims to define an international standard of excellence in architectural education and to ensure the prestige and integrity of accredited schools. The 2023 report by UNESCO-UIA outlines the following core competencies students are expected to acquire [11]:

- The ability to work collaboratively with other architects and interdisciplinary team members.
- The capability to exchange and communicate ideas through collaboration, speech, writing, drawing, modelling, and assessment.
- Proficiency in using the tools and methods necessary to explore, develop, define, and communicate design proposals.
- Understanding the tools and methods used in evaluating the performance of built environments.

The institution featured in the sample of this study is The Architectural Accrediting Board of Turkey (MIAK-MAK), a national and independent body responsible for determining the accreditation process and evaluating the quality of architecture undergraduate programs in Turkey. MIAK-MAK defines its main and sub-objectives on its official website as follows [12]:

- “Contributing to the improvement of architectural education quality by conducting accreditation, external quality evaluation, and information activities for architectural education programs.”
- “Promoting the development of the architectural profession through education, evaluating architectural education, and contributing to its improvement via competency initiatives in cooperation with official educational institutions.”
- “Ensuring inclusiveness and participation in the formation and/or activities of its governing body, all committees, and teams by providing broad representation of stakeholders such as educators, academics, students, alumni, employers, and professional organizations.”

To begin the accreditation process, a program must submit a letter of intent to MIAK-MAK's official channels. If the letter receives a positive response, the relevant program is expected to prepare a self-assessment report in accordance with the "MIAK-MAK Accreditation Requirements" document [13]. The self-assessment report consists of two main sections: general information about the program and the program's educational and learning features. The first section includes details about the institution offering the program, program characteristics, the relationship between the program and institution, educational approach, human resources, learning environment resources, and financial resources. The second section covers degree programs and curriculum, learning environment and achievement levels, learning culture, and the knowledge, skills, and competencies that graduates are expected to acquire [14].

In addition to the self-assessment report, the MIAK-MAK review team conducts an on-site visit and assessment of the program through observation and interviews. Following the evaluations made based on both the report and the site visit, programs that receive a positive outcome are granted one of four types of accreditation, each representing a different evaluation result [13]:

- 6-Year Accreditation: Indicates that the program has no significant issues or only minor issues that can be easily resolved with existing efforts.
- Conditional 6-Year Accreditation: Indicates specific challenges in meeting the conditions; a focused evaluation on these issues will be conducted in the first, second, or third years.
- 3-Year Accreditation: Suggests the presence of core issues affecting the program's quality, requiring a new evaluation process at the end of three years.
- 2-Year Supervised Accreditation: Implies that existing issues negatively impact the program's quality and are difficult to resolve in a short period. Programs receiving this type of accreditation are expected to qualify for at least 3-year accreditation in their next application. Otherwise, another 2-year supervised period may be granted.

2. METHOD

This study is a qualitative research that comparatively examines architectural programs in Turkey which have been accredited by MIAK-MAK for a duration of six years. A stratified sampling method was used to determine the sample group for the research. Stratified sampling is a method employed when a population is divided into distinct groups or strata. This method allows researchers to obtain separate results for each stratum while also enabling comparisons between different strata [15].

According to the most recent data published on the official MIAK website, the number of accredited architectural programs in Turkey currently stands at 29 [16]. These institutions hold different types of accreditation, including 2-year supervised, 3-year, 6-year conditional, and 6-year full accreditation. For the purpose of this thesis, institutions with MIAK accreditation were categorized into various strata based on their accreditation durations, and those with 6-year full accreditation were selected from among these strata.

Due to their 6-year accreditation status, it can be inferred that these programs have met MIAK-MAK's established standards to a greater extent than other programs. In this context, it was considered that these programs hold the potential to serve as guiding and inspiring examples for both other programs and for architectural educators and students. Therefore, this limitation was deliberately applied. The programs that constitute the sample of this study are listed in the table below:

Table 1. Undergraduate Architecture Programs in Turkey with 6-Year MIAK Accreditation [16]

Institution Name	Program Language	Accreditation Period
Dokuz Eylül University	Turkish	7 September 2023 - 7 September 2029
Yıldız Technical University	% 30 English	6 September 2024 - 6 September 2030
Eastern Mediterranean University	English	6 September 2024 - 6 September 2030
Mimar Sinan Fine Arts University	Turkish	27 March 2023 - 27 March 2029
İzmir Institute of Technology Institution	English	18 November 2022 - 18 November 2028
Özyeğin University	English	3 October 2022 – 3 October 2028
Middle East Technical University	English	3 October 2022 – 3 October 2028

The publicly available accreditation reports published by MIAK-MAK serve as the primary data source for the sample group in this study. These reports focus on both the strengths and the areas in need of improvement as identified by MIAK-MAK for each respective program. The analysis of the accreditation reports was carried out using the content analysis method. Frequently employed in qualitative research designs, content analysis enables the decoding of messages, symbols, and meanings in a text beyond their literal expressions [17].

Content analysis involves the following stages: data collection, unitization, sampling, coding guideline development, analysis, interpretation, and reporting of findings [18]. The data collection and sampling phases resemble those in other research methods. However, the coding guideline and analysis stages gain

significance due to the need for precise measurement and systematic coding procedures [18]. During the coding stage, the text must be carefully reviewed, and its primary words, symbols, or messages must be systematically converted into quantifiable metrics. This process involves two coding strategies: manifest (explicit) and latent (implicit) coding. While manifest coding deals with visible and surface-level content in the text, latent coding seeks to uncover the underlying, hidden meanings [17]. In the coding phase, researchers may either use a predefined codebook or create one based on insights derived from the data itself [19].

In this study, an inductive approach was adopted, and no codebook was created before beginning the coding process. The texts were first examined to identify shared codes, followed by a detailed coding and analysis phase. To enhance the study’s reliability and the validity of its codes, both manifest and latent coding techniques were applied. The codebook developed from the analysis process, along with the frequency values associated with each code, is presented in Table 2.

Table 2. Codebook

Theme	Category	Code	Frequency Values
Strengths	Program Structure	Quality of teaching staff and diversity of academic staff	6
		Geographical opportunities: location, region, city	2
		Spatial facilities: studio, workshop, digital laboratories	4
		Participatory pedagogies: student feedback, self-assessment	5
		Institutional identity and culture	5
	Learning Environment	Interdisciplinary work culture	3
		Interactive learning environments	3
		Rich curriculum structure and content	6
Weaknesses	Program Structure	Spatial inadequacies / Insufficient facilities	3
		Balance between academic staff and student numbers	4
		Assessment and evaluation processes	3
	Learning Environment	Knowledge, skills, and competencies that graduates must acquire	4
		Deficiencies in course content	4

3. FINDINGS

The findings obtained were presented under two main headings: the strengths of the programs and their areas for improvement or identified weaknesses. For readability purposes throughout the text, only abbreviations were used instead of the full names of the respective programs.

3.1. FINDINGS ON THE STRENGTHS OF THE PROGRAMS

When analysing the findings related to the strengths of the programs, eight distinct codes emerged. These codes were organized under two main categories: program structure and learning environment. A visual representation showing the presence or absence of these codes across all programs is provided in Figure 1.

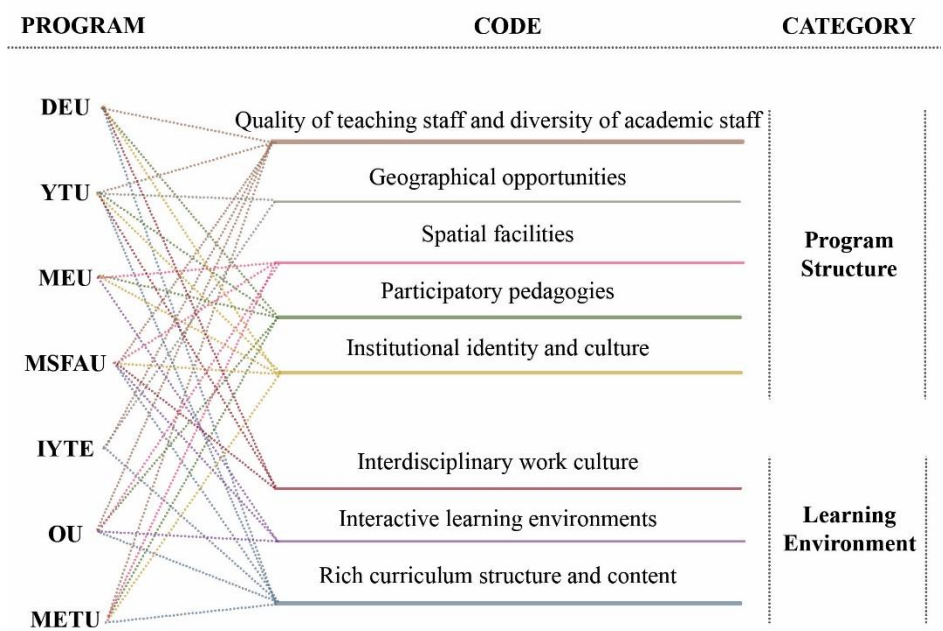

Figure 1. Distribution of codes in programs

The codes with the highest frequency values under this theme were faculty qualifications and diversity of academic staff (n=6), along with a rich curriculum structure and content (n=6). In this context, it is evident that MIAK has assessed the majority of the programs as having a well-developed curriculum and a highly qualified teaching staff. Among all the programs, only EMU's reports did not include references to these two codes.

Other codes that stood out in this category, each with a frequency value of 5, were participatory pedagogies: student feedback and self-regulation, and

institutional identity and culture. Notably, MSFAU and IYTE's reports did not contain references to participatory pedagogies. Furthermore, no reference to institutional identity was found in the reports of IYTE and OU.

Some representative quotes from the reports that highlight these codes are as follows:

Table 3. Key excerpts on participatory pedagogies and institutional identity and cultural codes

Code	Highlights from the speeches
Participatory pedagogies: student feedback, self-assessment	“It was reported that there is a project to create a database capable of automatic updates electronically for monitoring and tracking graduates.” (OU)
	“(…) it is seen to have the potential and experience to diligently handle self-assessment and the anticipated revisions in maintaining the quality it provides in education in future periods.” (DEU)
Participatory pedagogies: student feedback, self-assessment	“Emphasis on quality and accreditation within the institutional culture and the continuity of necessary regulations and documentation related to these efforts.” (YTU)
	“By establishing its own unique culture, it has consistently maintained a research-focused architectural education for many years.” (METU)

Another high-frequency code following these was spatial facilities (n=4), with references to this code found in the reports of EMU, METU, MSFAU, and OU. Some notable excerpts from these statements include:

Table 4. Key excerpts on the spatial possibilities code

“The spatial facilities of the Department of Architecture, the technical equipment of the studio spaces, and their interconnectivity are of high quality. All studios receive natural light, are spacious and well-ventilated, and include both natural and artificial ventilation systems. The presence of safety measures such as fire-preventive sprinklers is also considered a positive aspect. The department’s research and application laboratories are adequately equipped and diverse.” (OU)
“Physical spaces that contribute to the culture of learning (…)” (MSFAU)
“The quality of physical spaces, the presence of rich research opportunities, information resources, and a well-stocked library collection.” (METU)

Codes outside of these include interdisciplinary work culture (n=3), interactive learning environments (n=3), and geographical advantages: location, region, city (n=2).

The interdisciplinary work culture code was found in the reports of DEU, MSFAU, and YTU; the interactive learning environments code in DAU, MSFAU, and OU; and the geographical advantages code in IYTE and YTU reports.

Table 5. Key excerpts on interdisciplinary work culture, interactive learning environments and geographical possibilities code

Code	Highlights from the speeches
Interdisciplinary work culture	"The program questions the relationship between research and education environments; by creating a discussion environment on how teaching at a research university can create a difference and a unique model, it is seen that it can determine its potentials by focusing on interdisciplinary work potential." (DEU)
	"(...) cooperation with other departments of the unit (...)" (MSGSU)
Interactive learning environments	"The institution has started joint projects with countries and programs outside the island to strengthen relationships with internal and external stakeholders; the number of activities outside of classes at the faculty has significantly increased, and social responsibility projects have been developed (...)" (DAU)
Geographical opportunities	"Being located on an inward-focused campus provides intellectual concentration due to a calm environment." (IYTE)
	"The Architecture Program is located on the city campus, in a special position with historical and natural qualities." (YTU)

3.2. FINDINGS RELATED TO THE AREAS WHERE PROGRAMS NEED STRENGTHENING/WEAKNESSES

When examining the findings related to the areas where programs need strengthening or have weaknesses, five codes emerged. These codes were grouped under two main categories: program structure and learning environment. A visual representation indicating the presence or absence of these codes across all programs is shown in Figure 2.

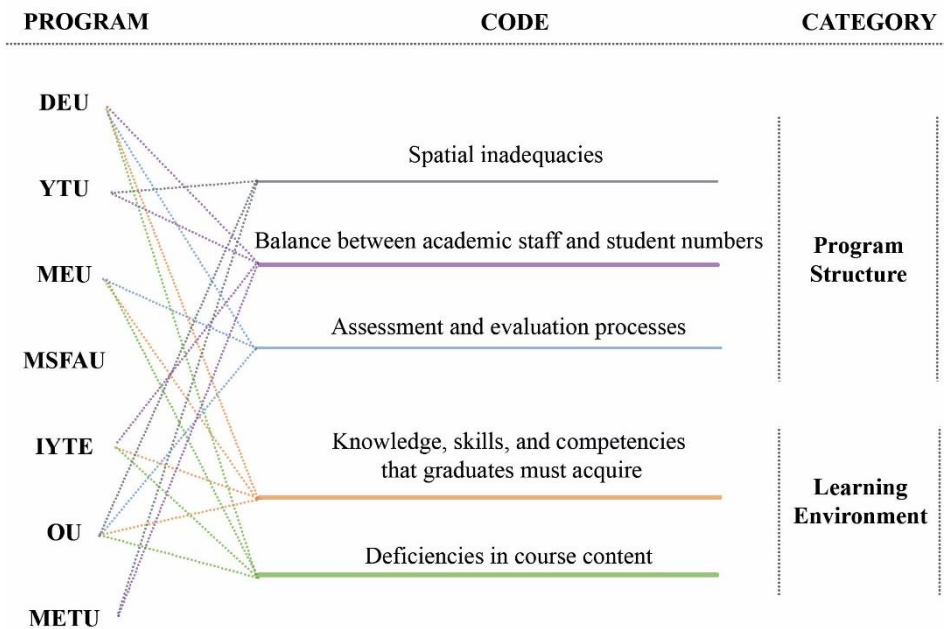

Figure 2. Distribution of the codes across the programs

Within the category of program structure, the code “ratio of academic staff to student enrollment” had the highest frequency (n=4). Statements related to this code were found in the reports of the architecture programs at DEU, YTÜ, İYTE, and ODTÜ. The following are some excerpts regarding this code:

Table 6. Prominent quotes from the statements regarding the balance code for academic staff and student numbers

“In recent years, the increasing number of students poses a threat (...) The distribution within the hierarchical structure of the academic staff has been disrupted due to the inability to hire new staff.” (METU)
“Excessive workload on academic staff.” (IYTE)
“The institution’s research and publication capacity are negatively affected due to burdens caused by staff shortages.” (YTU)

The frequency values for the other codes in this category are as follows: The code assessment and evaluation processes has a frequency of 3, with related statements found in the reports for the programs at Dokuz Eylul University (DEU), Eastern Mediterranean University (EMU/DAÜ), and Uludağ University (UÜ/OÜ). The code spatial inadequacies also has a frequency of 3, with expressions related to this code identified in reports for the programs at Yildiz Technical University (YTU), Uludağ University (UÜ/OÜ), and Middle East

Technical University (METU/ODTÜ). Some notable quotes related to these codes are as follows:

Table 7. Key excerpts on measurement and evaluation processes and spatial inadequacies code

Code	Highlights from the speeches
Assessment and evaluation processes	“More systematic efforts should be made to measure and evaluate the success of the education-teaching system, and the issue of low student participation in surveys can also be addressed within this framework.” (DAU)
	“A common grading scale distribution followed in courses and design studio groups has not been achieved. The grading systems applied by groups in each course and studio differ from one another.” (ÖÜ)
Spatial inadequacies	“Physical space facilities have become insufficient due to increasing student numbers.” (METU)
	“Problems such as spatial inadequacies, accessibility of spaces, and the functioning of service areas continue.” (YTU)

In the learning environment category, the codes for deficiencies in course content (n=4) and the knowledge, skills, and competencies that graduates should acquire (n=4) have the same frequency value. Statements related to both codes were found in the reports of the programs at DEU, DAU, IYTE, and OU. Some excerpts related to these codes are as follows:

Table 8. Prominent quotes from codes and related statements

Code	Highlights from the speeches
Gaps/deficiencies in course content	“Especially strengthening the course contents in the areas of physical environment control (PEC) and construction management would be beneficial (...)” (DAU)
	“It was observed that coordination between courses and some course groups is not strongly established. The contribution of professional architecture and service courses to studio courses is limited in visibility for some learning outcomes.” (ÖÜ)
Knowledge, skills, and competencies graduates need to acquire	“The knowledge, skills, and competencies that graduates need to acquire are fully or partially met. There are no unmet conditions. The four partially met conditions are: research, broad project development, teamwork and collaboration, project management.” (ÖÜ)
	“The issue of interdisciplinary communication and interaction with other programs within the university and the ability to train architects who follow current technological developments, which the program itself emphasized in the self-assessment report, has been observed to be open to development.” (DEU)

4. DISCUSSION

Under this heading, the results obtained from the findings are discussed in order to answer the research questions.

The first research question was determined as: “What are the common strengths and weaknesses highlighted in the MIAK reports regarding the programs?” The prominent codes and concepts presented in the findings section provide the answer to this question. In light of the findings, the common strengths of the related programs were identified as the quality of the teaching staff and diversity of the academic team, along with a rich curriculum structure and content. Besides these, it was observed that most programs pay attention to participatory pedagogies and possess a strong institutional identity and culture, which was positively evaluated by MIAK.

When examining the common weaknesses of the programs, it was understood that the increasing student numbers are regarded as a problem by MIAK, and there are concerns about the adequacy of the academic staff to handle these numbers. Additionally, it was also noted that lack the spatial capacity to accommodate the growing student population. The knowledge, skills, and competencies that students are expected to acquire—an area of importance for MIAK—were largely met by all programs; however, some programs showed areas requiring development across various topics.

The second research question was: “According to MIAK’s evaluation criteria, what are the most criticized areas of the programs?” Upon examining the reports, the most criticized areas were found to be:

1. Interdisciplinary relations: It was emphasized that interdisciplinary interaction is a topic open to development in some institutions, highlighting the importance of implementing necessary corrections and initiatives.
2. Alignment of course outcomes and graduate competencies: For some programs, the knowledge, skills, and competencies that graduates are expected to gain did not fully align with the course outcomes; therefore, it was stressed that course content should be better adapted to professional practice.
3. Curriculum coordination: While some programs were noted to lack coordination between theoretical courses and design studios, others were pointed out to have insufficient interconnectedness among design studios themselves.

The final research question was: “What recommendations are presented in the reports for improving architectural education?” Reviewing the relevant reports, it appears that MIAK places importance on interdisciplinary interaction in

education, student-centred approaches, balancing theory and practice, and developing innovative and critical learning environments. In this context, elements such as program improvements based on student feedback, fostering social responsibility awareness, and interaction with experts from different disciplines are emphasized by MIAK in architectural education. Accordingly, MIAK encourages the institutions to adopt lifelong learning philosophies, process- and performance-oriented learning approaches, and the development of skills that prepare students for professional practice.

In addition to these general encouragements, some specialized recommendations identified in certain program reports are as follows:

1. Dokuz Eylul University (DEU): It is suggested that the program improve its interdisciplinary interaction with other university programs and more effectively capture technological developments to prepare its graduates accordingly [20].
2. Yıldız Technical University (YTU): It is recommended to establish a holistic relationship between technology-focused learning outcomes and design studios, enriching course content related to the technology-design relationship to avoid redundancy [21].
3. Eastern Mediterranean University (EMU/DAÜ): The program is advised to make adjustments considering the opinions of instructors and students. Some feedback from the visiting team's meetings indicated expectations for design studios to be more experimental and open to current approaches. Additionally, students noted insufficient courses on presentation techniques and digital design and requested these courses be offered earlier. Furthermore, students called for more transparent project evaluations and practical activities preparing them for professional life [22].
4. Özyeğin University (ÖÜ): The visiting team report highlights qualitative differences among branches and groups in studio learning outcomes, except for first-year studios. Therefore, it recommends ensuring horizontal and vertical coordination of all design courses and making studio courses distinctly different from each other. Moreover, the report advises the institution to play an active role outside the curriculum to foster a competitive environment among students [23].

5. EVALUATION

This study comprehensively revealed the strengths and weaknesses, criticized areas, and aspects needing improvement of architecture programs based on MIAK accreditation reports. The findings indicate that architectural education in

Turkey generally has solid foundations in terms of faculty and curriculum. However, structural issues such as infrastructure and staffing inadequacies caused by increasing student numbers emerge as significant factors threatening the quality of education.

MIAK's critiques, particularly regarding interdisciplinary collaboration, alignment of course outcomes, and curriculum coordination, highlight the need for education programs to become more responsive to contemporary demands. Deficiencies in these areas are critically important considering the multidisciplinary nature of architectural education and the necessity to balance theory and practice.

Among the limitations of this study is the exclusive analysis of MIAC reports; therefore, the direct evaluation of other stakeholders' (students, alumni, employers) perspectives is lacking, which may restrict the scope of the findings. Future research is recommended to include these stakeholders' perspectives through field studies and qualitative data collection methods.

In conclusion, ensuring sustainable quality in architectural education requires careful consideration of the recommendations put forth by MIAC and continuous improvement of programs accordingly. Additionally, physical and academic resources must be strengthened in light of increasing student numbers and technological changes. In this context, the widespread adoption of interdisciplinary education models, student-centred and performance-based approaches should be regarded as fundamental strategies to advance architectural education into the future.

REFERENCES

- [1] Yürekli, H. & Yürekli, F. (2004). Architecture: An intellectual energy field. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi. ISBN: 975859947X
- [2] Kurt, S. (2011). Use of constructivist approach in architectural education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 15, 3980–3988. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.04.402>
- [3] Nicol, D. & Pilling, S. (Ed.). (2005). Changing architectural education: Towards a new professionalism, United Kingdom: Taylor & Francis, (1–20).
- [4] Turan, S. (2021). Professional development of teachers. Özdemir, N., Turan, S., Çoban, Ö. (Ed.). Rethinking 21st century schools. Ankara: Pegem Akademi.
- [5] Spiridonidis, C. & Voyatzaki, M. (Ed.). (2007). Teaching and Experimenting with Architectural Design: Advances in Technology and Changes in Pedagogy, EAAE Transactions On Architectural Education no:35, Lisbon: Portekiz.
- [6] Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). Future of education and skills 2030: OECD learning compass 2030, [online] Available at: <https://www.oecd.org/en/data/tools/oecd-learning-compass-2030.html> [Accessed: 27, May, 2025]
- [7] ISTE. (2024). ISTE standards for students, [online] Available at: <https://iste.org/standards/students> (<https://iste.org/standards/students>) [Accessed: 20, February, 2025]
- [8] European Association for Architectural Education. (2025). [online] Available at: <https://www.eaae.be/> [Accessed: 17, February, 2025].
- [9] National Architectural Accrediting Board. (2025). [online] Available at: <https://www.naab.org/home> [Accessed: 17, February, 2025]
- [10] The Royal Institute of British Architects. (2025). [online] Available at: <https://www.architecture.com/education-cpd-and-careers/riba-validation> [Accessed: 17, February, 2025]
- [11] United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – International Union of Architects. (2025). [online] Available at: <https://www.uia-architectes.org/en/commission/validation/> [Accessed: 25, February, 2025]
- [12] https://www.MIAK.org/?p=sayfalar&sayfa_id=37 [Accessed: 10, June, 2025]
- [13] https://www.MIAK.org/?p=sayfalar&sayfa_id=85 [Accessed: 10, June, 2025]

- [14] https://www.MIAK.org/?p=sayfalar&sayfa_id=84 [Accessed: 10, June, 2025]
- [15] Şahin, Ç. (2019). Selecting participants: Universe and sample. Ocak, G. (Ed.). Scientific research methods in education, 179-216. Ankara: Pegem Akademi. ISBN 978-9944-919-28-9
- [16] https://www.MIAK.org/?p=sayfalar&sayfa_id=70 [Accessed: 10, June, 2025]
- [17] Neuman, W. L. (2020). Social research methods 2. (S. Özge, Trans., 8th Ed.). Siyasal Publishing.
- [18] Aziz, A. (2020). Research methods and techniques in social sciences: Research process and design, data collection techniques, using the internet, survey preparation, content and discourse analysis, reporting. (13th ed.), Ankara: Nobel Publishing.
- [19] Gül, S. S. & Nizam, Ö. K. (2020). Content and discourse analysis in social sciences. Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute, (42), 181–198. <https://doi.org/10.30794/pausbed.803182>
- [20] <https://mimarlik.deu.edu.tr/tr/akreditasyon-surecleri/> [Accessed: 10, June, 2025]
- [21] <https://mim.yildiz.edu.tr/tr/tr/bolum/MIAK-sureci> [Accessed: 10, June, 2025]
- [22] <https://arch.emu.edu.tr/Documents/MIAK/MIAK%20VTR.pdf> [Accessed: 10, June, 2025]
- [23] <https://www.ozyegin.edu.tr/tr/mimarlik/MIAK-akreditasyonu> [Accessed: 10, June, 2025]

Kültürel Mirasın İki Yüzü: Bütüncül ve Sürdürülebilir Koruma Yaklaşımı

Emel EFE YAVAŞCAN¹

GİRİŞ

Kültürel miras, bir toplumun ortak geçmişini temsil eden, toplumsal bütünlük ve dayanışma bilincini pekiştiren; tarihsel süreçte kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi, deneyim ve geleneklerin sürekliliğini güvence altına alan, aynı zamanda gelecekteki toplumsal yapının biçimlenmesinde belirleyici rol oynayan değerler bütünüdür. İnsanların yaşam biçimleri ve düşünce sistemleriyle şekillenen kültürel miras, dinamik bir süreç niteliği taşır. Bu sürecin hem oluşumunu hem de sonuçlarını birlikte değerlendirmek, mirasın gerçek anlamını ortaya koymaktadır (Richards, 1996). Dolayısıyla kültürel miras kimlik, kültür ve tarihle bağlantılı somut ve somut olmayan değerlerin tümünü kapsamaktadır. Bu değerler arasında; tarihî kentler ve dokular, kültürel peyzajlar, anıtsal yapılar, arkeolojik alanlar gibi somut varlıklar olduğu kadar, dil, gelenek, dans, müzik ve ritüeller gibi yaşayan ama fiziksel olarak somut olmayan değerler de bulunmaktadır (Öksüz Kuşçuoğlu ve Taş, 2017). Kültürel miras yapıları yalnızca dış cepheleri ya da fiziksel varlıklarıyla değil, aynı zamanda iç mekân düzenlemeleri ve çevreleriyle birlikte mimari ve sosyal tarihin farklı yönlerini yansıtan değerler taşımaktadır (Abdul Karim, Harun ve Ayob, 2020). Mekân yalnızca yaşanılan fiziksel bir varlık, yani somut bir unsur değildir; aynı zamanda somut olmayan değerler, inançlar ve toplumsal ilişkilerle anlam kazanan bir olgudur. İnsanlar mekânı biçimlendirirken, mekân da bireylerin davranışlarını, yaşam biçimlerini ve aidiyet duygularını etkilemektedir. Birey, oluşturduğu ve düzenlediği mekânlara kendi inançları, ihtiyaçları ve kültürel birikimi doğrultusunda anlamlar yükler; böylece mekân hem somut hem de somut olmayan yönleriyle sürekli olarak yeniden kurgulanmaktadır (Aydın, 2024). Bir başka ifadeyle, bir yapının plan şeması, cephe düzeni veya malzeme kullanımı gibi somut özellikleri, o yapıda gerçekleşen günlük yaşam, ritüeller, sosyo-kültürel ilişkiler ve kolektif hafıza ile iç içe geçmektedir.

İnsanlık tarihi kadar eski olan folklor ürünleri, günümüzde kimlik inşasında etkili bir araç hâline gelmiştir. Küreselleşme, dijital pazar ve kültür endüstrisinin

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Niğde, Türkiye ORCID No: 0000-0002-7652-528X, emelefe@ohu.edu.tr.

yarattığı baskın kültürel etkiler karşısında, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)’nün 17 Ekim 2003 tarihli 32. Genel Konferansı’nda kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* ile *Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM)* kavramı ortaya konmuş; maddi ve doğal miras kadar somut olmayan kültürel mirasın da korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekliliği vurgulanmıştır (Gündüz Alptürker, Gök ve Alptürker, 2021).

Somut ve somut olmayan miras arasındaki farklılık, iki miras türünün korunmasında izlenecek yöntemlerin de ayrışmasına neden olmuştur. Somut mirasın korunması için mimarlık, arkeoloji ve mühendislik disiplinleri ağırlık kazanırken; somut olmayan mirasın yaşatılması, daha çok antropoloji, etnoloji ve folklor çalışmalarıyla bağlantılı olmuştur. Mimari koruma alanında tarihi doku analizleri, yalnızca fiziksel incelemelerle sınırlı şekilde yürütülmüş ve yürütülmektedir (Değirmenci ve Köşklük Kaya, 2020). Bu durum, yapılan koruma çalışmalarının çoğu zaman beklenen etkiyi sağlayamamasına yol açmaktadır; zira bu çalışmalar genellikle yalnızca mekânsal ve yapılaşma ölçütleri üzerinden yürütülmekte, somut olmayan değerler, toplumsal hafıza ve kültürel bağlam gibi unsurlar yeterince dikkate alınmamaktadır. Sonuç olarak, bu yaklaşım uygulanabilirlik ve toplumsal kabul açısından sınırlı kalmakta ve kültürel mirasın bütüncül olarak korunmasına yeterli katkıyı sunamamaktadır. Günümüzde her iki miras türünün karşılıklı etkileşim içinde olduğu, birbirini tamamladığı ve bütüncül bir koruma yaklaşımıyla ele alınması gerektiği kabul edilmektedir.

Mekânın hem somut mirasın taşıyıcısı hem de somut olmayan kültürel pratiklerin yeniden üretildiği bir zemin olması, iki miras türü arasındaki kopmaz bağı ortaya koymaktadır. Bu nedenle koruma anlayışı, yalnızca fiziksel sürekliliği değil, aynı zamanda kültürel sürekliliği de hedeflemeli ve somut ve somut olmayan mirası birlikte ele almalıdır. Mimari miras yapıları, hem toplumların yaşam biçimlerini, üretim ve tüketim alışkanlıklarını, sosyal ilişkilerini belgeleyen somut göstergeler; hem de bu yapılara yüklenen anlamlar, anılar ve kültürel pratikler aracılığıyla somut olmayan mirasın taşıyıcılarıdır. Dolayısıyla miras yapıların korunması, sadece fiziksel bütünlüğün devamını sağlamakla sınırlı olmayıp, aynı zamanda mekâna yüklenen kültürel değerlerin ve toplumsal hafızanın korunmasını da kapsamaktadır. Dolayısıyla somut değerler (yapılar, anıtlar, taşınabilir kültürel varlıklar) ile somut olmayan değerler (ritüeller, gelenekler, sözlü anlatılar, el sanatları) arasındaki ilişkinin anlaşılması, bütüncül bir koruma yaklaşımı geliştirmek açısından kritik öneme sahiptir (Karakul, 2007). Somut olmayan değerler, yalnız başına değil, somut olanlarla birlikte belgelendikleri ve yaşatıldıkları takdirde koruma sürecinin etkin bir

parçası haline gelebilmektedir (Karakul, 2007). Bu nedenle kültürel mirasın korunması, yalnız taşınmaz kültür varlıklarının onarımıyla değil; bu varlıklara anlam, kimlik ve süreklilik kazandıran geleneksel bilgi, ritüel, anlatı ve toplumsal hafızanın da belgelenmesi ve aktarılmasıyla mümkün olmaktadır.

Günümüzde, somut ve somut olmayan kültürel mirasın birlikte değerlendirilmesine olanak tanıyan bütüncül koruma yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Uluslararası sözleşmeler, bildirgeler ve akademik çalışmalar, kültürel mirasın korunmasında parçalı yaklaşımların ötesine geçilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle UNESCO tarafından hazırlanan 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile 2003 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, bu sürece yön veren temel belgeler olmuştur. Yamato, Xi'an, Quebec ile Napoli Bildirgeleri ile olgunlaşan süreç, kültürel mirasın korunmasında somut ve soyut değerlerin entegre bir bütün olarak ele alınmasının önemini göstermektedir.

Bu çalışma, kültürel mirasın iki yüzünü oluşturan somut ve somut olmayan mirasın korunmadaki yaklaşımlarını incelemeyi ve sürdürülebilir bütüncül korunmalarının önemini vurgulamayı amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle kültürel miras kavramı ve kapsamı, ardından uluslararası koruma sözleşmeleri çerçevesinde miras yaklaşımları ve son olarak somut ve somut olmayan mirası korumada yeni yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu kapsamda uluslararası sözleşmeler ve bildirgeler incelenmiş, ayrıca yeni yaklaşımlar üzerine yapılmış akademik çalışmalar analiz edilerek, kültürel mirasın bütüncül koruma süreçlerine katkısı değerlendirilmiştir.

Kültürel mirasın sürdürülebilir biçimde korunması yalnızca fiziksel yapıların belgelenmesiyle değil, aynı zamanda yerel toplulukların bilgi, deneyim ve değerlerinin sürece dâhil edilmesiyle mümkün olduğu bilinmektedir. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü), ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve ICCROM (Kültürel Varlıkların Onarımı ve Korunmasıyla İlgili Uluslararası Araştırma Merkezi) gibi uluslararası kuruluşlar, katılımcı dijital koruma anlayışını ön plana çıkarmaktadır. Bu yaklaşım, dijital teknolojilerin yalnızca bir belgeleme aracı değil, aynı zamanda toplumun kültürel hafızasının güçlendirilmesi ve ortak miras bilincinin yaygınlaştırılması için bir iletişim aracı olarak kullanılmasını savunmaktadır. Bu perspektif, sadece bireysel varlıkların korunması yerine, tarihî mekân ile onu şekillendiren toplumsal ve kültürel pratiklerin bir bütün olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylelikle hem fiziksel mirasın sürekliliği sağlanırken hem de kültürel hafıza ve toplumsal kimliğin korunması mümkün hale gelmektedir.

KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMI VE KAPSAMI

Koruma kavramı, tek yapı ölçeğinin ötesine geçerek, mimarî varlıkların ait oldukları çevre ile birlikte bütüncül bir perspektifle korunması gerekliliğini vurgulayan çağdaş bir düzeye ulaşmıştır. Asatekin'e (2004) göre, hiçbir yapı tek başına var olamaz; çevresi ister boş alan ister tarımsal topraklar ister bir yerleşimden oluşsun, her mimarî ürün ait olduğu bütünün ayrılmaz bir parçasıdır (Asatekin, 2004). Bu bakış açısı, kültür varlığı tanımını genişletmiş ve çevre ölçeğinde yapılan araştırmaların önem kazanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla kültürel mirasın korunması, yalnızca yapıların fiziksel bütünlüğünü değil, aynı zamanda çevresel, toplumsal ve kültürel oluşumlarını da dikkate alacak şekilde yeniden ele alınmaktadır.

Korunması gerekli kültürel miras kavramı, zaman içinde toplumsal, ekonomik ve teknolojik değişimlere paralel olarak dönüşen dinamik bir olgu halini almıştır (Smith, 2006). Toplumlar, kimliklerini ancak kendi kültürel ve tarihi miraslarını koruyup, bu değerleri çağdaş yaşam biçimleriyle bütünleştirebildikleri derecede yansıtabilmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir 2007). Başlangıçta yalnızca anıtsal yapılar ve tarihi eserleri kapsayan bu kavram, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren somut olmayan değerleri de içerecek şekilde genişlemiştir. Kültürel miras, *“geçmişten miras alınan ve farklı nedenlerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak var olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünü”* şeklinde tanımlanmaktadır (Can, 2009). Bu kavram geçmiş, bugün ve gelecek arasında bir köprü kurarak, toplumların kimlik, değer ve deneyimlerini kuşaklar arasında aktarabilmesini sağlamaktadır (Tunçer, 2017). Günümüzde kültürel miras, toplumların kimliğini, toplumsal belleğini ve yaşam biçimlerini de yansıtan çok boyutlu bir yapıya kavuşmuştur (Öksüz Kuşçuoğlu ve Taş, 2017).

Genel anlamda kültürel miras, geçmişten günümüze aktarılan, bir toplumun kimliğini, değerlerini ve yaşam biçimini yansıtan maddi ve manevi unsurların bütünüdür. Kültürel miras, toplumsal bir kimliğin inşasında rol oynarken, aynı zamanda bireylerin benliklerinin ve aidiyet duygularının da bir yansıması niteliğindedir (Yücel Batmaz ve Biçici, 2021). Günümüzde hızla artan küreselleşme karşısında kültürel çeşitliliğin korunmasında temel bir unsur olarak görülmekte ve somut (tangible) ve somut olmayan (intangible) kültürel miras olarak iki ana gruba ayrılmaktadır (Bedjaoui, 2004; Odajima, 2018). Bedjaoui'ye (2004) göre, kültürel mirasın bu ikili ayrımı, farklı toplulukların kültürel kimliklerini koruma ve gelecek kuşaklara aktarma çabasının hukuksal çerçevesini oluşturmaktadır. Odajima (2018) ise, somut ve somut olmayan miras arasındaki ilişkinin, insan, nesne ve kültürel algı arasındaki karşılıklı etkileşimle şekillendiğini; bu nedenle her iki miras türünün birbirini tamamlayan unsurlar

olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Bedjaoui, 2004; Odajima, 2018).

Tarihi çevreler, somut ve somut olmayan kültürel değerlerin bir arada yaşadığı karmaşık bir bütünlüğün parçalarını oluşturmaktadır (Karakul, 2007). Bu karmaşık bütünlükteki somut kültürel miras; geçmiş uygarlıklara ait, tarihî, estetik, mimarî, arkeolojik veya bilimsel değeri bulunan, fiziksel olarak var olan kültür ürünlerini kapsamaktadır. Somut miras, gelecek nesiller için korunması gereken binalar, tarihî alanlar, anıtlar ve diğer fiziksel yapılar gibi somut varlıkları kapsamaktadır. Bu varlıklar, belirli bir toplumun arkeolojik, mimari, bilimsel veya teknolojik mirasını temsil eden önemli öğeleri içermekte ve insanlık tarihini incelemek için temel kaynak oluşturmaktadır. Bu varlıkların korunması, geçmişin ve ona yüklenen anlamların değerli ve yaşatılması gereken unsurlar olarak kabul edildiğini göstermektedir (RICHES Project, 2014). UNESCO’nun 1972 tarihli “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi”ne göre bu miras, anıtsal yapılar, mimari topluluklar ve arkeolojik alanlar gibi insan yarattığı, tarihsel ve sanatsal açıdan evrensel değere sahip eserleri ifade etmektedir (UNESCO, 1972). Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı’na (2009) göre ise, “*Somut kültürel miras; binaları, tarihî yerleri, anıtları ve insan eliyle yapılmış her türlü eseri kapsar; gelecek nesiller için korunması ve saklanması önemli görülen arkeolojik, mimarî, teknolojik ve bilimsel nitelikteki değerleri içerir.*” Ahunbay (2009) ise somut kültürel mirası, taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları olarak ikiye ayırmaktadır. Taşınmaz kültür varlıkları arasında anıtlar, tarihî yapılar, arkeolojik alanlar ve kültürel peyzajlar yer alırken; taşınır kültür varlıkları eserler, objeler ve sanat ürünlerini kapsamaktadır (Ahunbay, 2009).

Somut olmayan kültürel miras kavramı 2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ile uluslararası literatüre girmiştir. Bu sözleşmeye göre somut olmayan kültürel miras, “*Toplulukların, grupların ve bazı durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlarla ilişkili araçlar, nesneler, el sanatları ürünleri ve kültürel mekânlar bütünüdür.*” (UNESCO, 2003). Bu miras türü; sözlü gelenekleri, gösteri sanatlarını, toplumsal uygulamaları, ritüelleri, bayramları, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamaları, geleneksel el sanatlarını kapsar. Somut olmayan kültürel miras, topluluklar, gruplar ve bireyler tarafından miraslarının bir parçası olarak tanınan ve ilişkilendirilen uygulamalar, temsiller, ifadeler, bilgiler, beceriler, araçlar, nesneler, eserler ve kültürel mekânları içermektedir (Amali, Katili ve Ismail, 2022). Bu tanım, somut olmayan mirasın

yalnızca soyut bir kavram olmadığını, aynı zamanda toplumsal yapı ve kültürel pratiğe dayalı olarak yaşayan bir süreç olduğunu vurgulamaktadır.

Kültürel miras yapıları hem toplumların yaşam biçimlerini, üretim ve tüketim alışkanlıklarını, sosyal ilişkilerini belgeleyen somut göstergeler; hem de bu yapılara yüklenen anlamlar, anılar ve kültürel pratikler aracılığıyla somut olmayan mirasın taşıyıcılarıdır. Dolayısıyla miras yapıların korunması, sadece fiziksel bütünlüğün devamını sağlamakla sınırlı olmayıp, aynı zamanda mekâna yüklenen kültürel değerlerin ve toplumsal hafızanın korunmasını da kapsamaktadır. Smith (2006), mirası geçmişin edilgen kalıntıları olarak değil, günümüz toplumlarının anlamlandırma süreçleriyle şekillenen; belirli ideolojik ve kurumsal söylemler aracılığıyla inşa edilen kültürel bir toplumsal pratik olarak tanımlamaktadır. Smith (2006), “Yetkili Miras Söylemi” (Authorized Heritage Discourse – AHD) kavramını ortaya koyarak, neyin korunmaya değer miras olarak kabul edileceğini belirleyen güç ilişkilerine dikkat çekerken; tarihçi Raphael Samuel’in “hafıza tiyatroları” (theatres of memory) kavramından yola çıkarak mirası yalnızca geçmişin temsili değil, bireysel ve toplumsal belleğin yeniden üretildiği ve bugünün değerleriyle sürekli müzakere edilen dinamik bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, mirasın hem somut hem de somut olmayan biçimlerinin kimlik, aidiyet ve toplumsal hafıza oluşturmadaki rollerini bütüncül biçimde ele almayı gerektirmektedir (Smith, 2006).

Toplumsal hafıza ve bireysel bellek, kültürel mirasın korunmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Değirmenci ve Köşklük Kaya (2020), toplumsal bellek aracılığıyla değer kazanan somut olmayan kültürel miras alanlarının toplumsal mücadelelerin bir yansıması ve kolektif hafızayı somutlaştıran hafıza mekanları olarak varlıklarını sürdürdüğünü; bu mekanların korunmasına yönelik çabaların ise insan-mekân-anı-anlam etkileşimi temelinde şekillendiğini ve somut kültürel mirasın sürekliliğinin büyük ölçüde bu etkileşimin sürdürülebilirliğine bağlı olduğunu vurgulamaktadır (Değirmenci ve Köşklük Kaya, 2020). Doğu ve Varkal Deligöz’e (2017) göre, en yalın haliyle bellek, anlatılara dayalı olarak yakın ve uzak geçmişe dair anımsamalardır. Bellek, mekâna bağlı ve/veya mekân üzerinden gerçekleşen bir hatırlama eylemi olarak da tanımlanabilir. Bellek yalnızca bireysel bir özellik olmamakta aynı zamanda toplumsal bir boyut taşımaktadır. Çünkü toplumlar, onları oluşturan bireylerin bellekleri ve hatırlama süreçleri aracılığıyla şekillenmektedir (Doğu ve Varkal Deligöz, 2017). Bu noktada bellek, yalnızca mekânsal deneyimlerin değil, aynı zamanda ritüeller, sözlü gelenekler, müzik, dans ve gündelik pratikler gibi toplumsal yaşamı anlamlandıran unsurların aktarımında da belirleyicidir. Dolayısıyla bellek ve toplumsal hafıza, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında temel bir

dayanak oluşturmakta; geçmişten devralınan kültürel değerlerin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması için güçlü bir araç işlevi görmektedir.

Somut ve somut olmayan kültürel miras, kültür mirası olarak farklı karakterlere sahiptir. Somut kültürel miras daha çok fiziksel varlıklar üzerinden tanımlandığı için “durağan”, yani mekâna ve malzemeye bağlıdır. Buna karşılık somut olmayan kültürel miras ise sürekli yeniden üretilen, aktarılan ve toplumsal değişimle birlikte dönüşen bir yapıya sahip olduğundan “dinamik” nitelik taşımaktadır (Karakul, 2007, Metin Basat, 2013). Gürçayır (2011), somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik yaklaşımların, süreç odaklı bir perspektife sahip olduğunu vurgulamakta ve bu yaklaşımın, yalnızca ortaya çıkan fiziksel sonuçları korumaya yoğunlaşan somut kültürel miras yöntemlerinden farklı olduğunu belirtmektedir. Somut olmayan mirasın korunması, geleneksel mimari tekniklerin sürdürülmesini destekler; ancak esas olarak üretim süreci, usta-çırak ilişkileri, deneyimlerin kuşaktan kuşağa aktarımı ve yapının dahil olduğu sosyokültürel bağlam üzerinden şekillenir. Gürçayır’a göre, bir yapının üretim biçimi ve onu çevreleyen toplumsal-pratik ilişkiler, 2003 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin öngördüğü koruma anlayışı açısından kritik öneme sahiptir (Gürçayır, 2011). Böylece somut olmayan miras, sadece fiziksel bir varlık olarak değil, üretim süreci ve toplumsal etkileşimleriyle birlikte değerlendirilerek korunmalıdır.

ULUSLARARASI KORUMA SÖZLEŞMELERİ ÇERÇEVESİNDE MİRAS YAKLAŞIMLARI

Kültürel mirasın korunması, ulusal yasalar, uluslararası sözleşmeler ve tüzükler aracılığıyla yönlendirilmektedir. Türkiye, uluslararası çerçevede taraf olduğu çeşitli sözleşmelerle kültürel mirasın korunması süreçlerine katkı sağlamaktadır (Ahunbay, 2019). Bu sözleşmeler hem somut hem de somut olmayan mirasın korunmasını kapsayacak biçimde farklı boyutlar sunmaktadır. Venedik Tüzüğü, tarihî yapıların ve anıtların korunmasında uluslararası standartlar belirleyen ilk önemli belge olarak 1964 yılında kabul edilmiştir. Tüzük, restorasyon ve bakım süreçlerinde mimari ve tarihî değerlerin öncelikli olarak korunmasını öngörür ve somut kültürel mirasın korunmasına sistematik bir yaklaşım sunmaktadır (Venedik Tüzüğü, 1964). 1972 tarihli UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, doğrudan somut kültürel mirasın korunmasına yönelik hazırlanmış ilk kapsamlı uluslararası belgedir (UNESCO, 1972). Sözleşme, anıtlar, yapı toplulukları ve sit alanları gibi insan eliyle yaratılmış, fiziksel olarak var olan kültürel değerleri koruma altına almayı amaçlar. Bu kapsamda, tarihî yapılar, arkeolojik alanlar, kent dokuları ve kültürel peyzajlar gibi taşınmaz miras unsurları somut kültürel mirasın temel bileşenleri

olarak değerlendirilmiştir. Sözleşme, yalnızca kültürel değil aynı zamanda doğal mirasın da korunmasını öngörerek, bu iki alan arasında sürdürülebilir bir denge kurulmasını hedeflemiştir.

1985 yılında Granada'da imzalanan ve Türkiye tarafından 13 Nisan 1989 tarihli, 3534 sayılı kanunla onaylanan Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, somut kültürel mirasın korunmasına yönelik en önemli uluslararası belgelerden biridir (Granada Sözleşmesi, 1985). Sözleşme, mimari miras kavramını anıtlar, bina grupları ve ören yerleri olarak tanımlayarak bu varlıkların tarihsel, sanatsal, bilimsel, sosyal ve teknik değerlerinin korunmasını amaçlamaktadır. Taraf devletlere, mimari mirasın korunması için yasal, idari ve teknik önlemler alma; envanter oluşturma, bakım, restorasyon ve çevre düzenlemelerini sağlama; halkı bilinçlendirme ve uzman yetiştirme gibi sorumluluklar yüklemektedir. Granada Sözleşmesi, Avrupa'da mimari mirasın bütüncül korunmasına yönelik politikaların temelini oluşturmuş, özellikle taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında önemli bir referans çerçevesi haline gelmiştir

1992 yılında Valetta'da imzalanan ve Türkiye tarafından 2000 yılında onaylanan Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Avrupa'nın ortak kültürel mirasının temel unsurlarından biri olan arkeolojik mirasın korunmasını amaçlamaktadır (Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 1992). Sözleşme, arkeolojik mirası yalnızca geçmiş uygarlıkların kalıntıları olarak değil, aynı zamanda bilimsel araştırma, eğitim ve kültürel kimliğin anlaşılması açısından da vazgeçilmez bir kaynak olarak tanımlar. Bu kapsamda, sözleşmeye taraf devletler, arkeolojik alanların envanterinin çıkarılması, arkeolojik rezerv alanlarının oluşturulması, kazıların bilimsel yöntemlerle ve yetkili uzmanlarca yürütülmesi, buluntuların korunması ve belgelenmesi, kamuoyunun bilinçlendirilmesi ve yasadışı kazıların önlenmesi gibi konularda yasal, teknik ve idari önlemler almayı taahhüt etmektedir. Ayrıca sözleşme, arkeolojik mirasın korunmasının kentsel planlama, çevre politikaları ve kalkınma stratejileriyle bütünleşmesi gerektiğini vurgular. Bu sözleşme arkeolojik mirasın somut kültürel mirasın bir parçası olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymakta; bu mirasın yalnızca fiziksel korunmasını değil, aynı zamanda bilimsel bilgi üretimi, toplum katılımı ve uluslararası iş birliği ile sürdürülebilirliğini hedeflemektedir.

1999 yılında kabul edilen ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, modernleşme, küreselleşme ve sosyo-ekonomik dönüşüm süreçlerinin tehdit ettiği geleneksel mimari mirasın korunması amacıyla hazırlanmıştır. Tüzük, Venedik Tüzüğü'nün tamamlayıcısı niteliğinde olup, özellikle yerel yapı geleneklerinin, el işçiliği tekniklerinin ve özgün malzeme kullanımının

korunmasına odaklanmaktadır (ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü 1999). Tüzükte, geleneksel mimarinin yalnızca geçmişin bir kalıntısı değil, toplumların kimliğini, yaşam biçimini ve çevreyle kurduğu dengeyi yansıtan yaşayan bir miras olduğu vurgulanır. Bu doğrultuda, geleneksel yapıların korunmasında toplumsal katılımın, yerel bilgi birikiminin ve zanaatkarlığın temel alınması gerektiği belirtilir. Ayrıca, küresel ölçekte kültürel çeşitliliğin sürdürülebilmesi için geleneksel yapı pratiklerinin belgelenmesi, yaşatılması ve çağdaş mimariye uyarlanması önerilmektedir. Böylece tüzük, somut kültürel mirasın özgünlük, süreklilik ve toplumsal kimlik ilkeleri çerçevesinde korunmasına yönelik bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır.

Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler, somut kültürel mirasın korunmasına yönelik önemli bir belgedir. 2003 yılında Victoria Şelaleleri'nde kabul edilen bu ilke seti, tarihi yapıların ve mimari strüktürlerin analiz, teşhis, güçlendirme ve restorasyon süreçlerinde izlenecek bilimsel ve disiplinler arası yaklaşımları tanımlamaktadır (ICOMOS, 2003). Belge, taşıyıcı sistemlerin korunmasını yapının bütüncül korunmasının bir parçası olarak görür ve özgün malzeme ile tekniklerin belgelenmesini, araştırılmasını ve en az müdahale ilkesiyle korunmasını öngörür. Somut mimari mirasa odaklanan bu metin, fiziksel yapıların özgünlük ve bütünlüğünün sürdürülebilir biçimde korunmasına rehberlik etmektedir.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından 17 Ekim 2003 tarihinde Paris'te kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlamaktadır (UNESCO, 2003). Sözleşme ile birlikte “intangible cultural heritage” kavramı uluslararası ölçekte tanımlanmış ve yasal bir çerçeveye kavuşturulmuştur. Sözleşme, somut olmayan kültürel mirası, kültürel çeşitliliğin kaynağı ve sürdürülebilir kalkınmanın güvencesi olarak kabul etmekte, miras ile somut kültürel ve doğal miras arasındaki derin karşılıklı bağı göz önünde bulundurmaktadır. Küreselleşme ve sosyal değişim süreçlerinin topluluklar arası diyalogu yenileme fırsatları sunduğu gibi, hoşgörüsüzlük ve koruma kaynaklarının yetersizliği nedeniyle somut olmayan kültürel mirası bozulma, yok olma ve yıkılma tehditlerine maruz bıraktığı kabul edilmektedir. Toplulukların, özellikle yerli toplulukların, grupların ve bireylerin bu mirasın üretimi, korunması, bakımı ve yeniden yaratılmasındaki kritik rolü vurgulanmakta; böylece kültürel çeşitlilik ve insan yaratıcılığı desteklenmektedir. Sözleşmede, somut olmayan kültürel mirasın korunması için kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme, eğitim yoluyla kuşaktan kuşağa aktarma ve kültürel mirasın farklı yönlerinin canlandırılması gibi yöntemler öngörülmektedir. Ayrıca, uluslararası

iş birliği, karşılıklı yardımlaşma, toplulukların ve bireylerin bilinçlendirilmesi ve arkeolojik, kültürel mirasın korunmasıyla uyumlu politikaların geliştirilmesi de temel amaçlar arasında yer almaktadır. UNESCO, sözleşmenin somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik bağlayıcı ilk çok taraflı belge olduğunu ve mirasın topluluklar arasında diyalogu güçlendirici, bilgi ve anlayışı paylaşmayı sağlayıcı rolünü dikkate almıştır. Oğuz’a (2013) göre, bu terim Türkiye’de zaman zaman folklor ya da halk biliminin yeni bir karşılığı olarak yorumlansa da aslında UNESCO bünyesinde bilimsel bir disiplinin değil, bir kültürel miras koruma programının adı olarak ortaya çıkmıştır. 1970’li yıllardan itibaren gelişen bu yaklaşım, kültürel çeşitliliğin korunması, kuşaklar arası aktarımın güçlendirilmesi ve kültürel kimliğin sürdürülebilirliği açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur (Oğuz, 2013).

2017 yılında Yeni Delhi’de kabul edilen *Ahşap Mimari Mirasın Korunması İçin İlkeler*, 1999 tarihli metnin güncellenmiş hâlidir. Belge; Venedik Tüzüğü, Amsterdam Bildirgesi, Burra Tüzüğü ve Nara Özgünlük Belgesi gibi önceki uluslararası koruma metinleriyle uyumlu olarak hazırlanmıştır. Amaç, ahşap kültür mirasının korunması ve sürdürülebilir biçimde yaşatılması için evrensel ilkeleri tanımlamaktır. “Ahşap kültür mirası” kavramını yalnızca kalıcı yapıların değil, geçici ve hareketli ahşap strüktürlerin de dâhil olduğu geniş bir çerçevede ele alır (ICOMOS, 2017). Ahşap mirasın hem somut (malzeme, yapı sistemi) hem de somut olmayan (zanaatkârlık, geleneksel bilgi, ustalık) değerlerine vurgu yapılır. Ahşap yapıların tarihi, teknik ve estetik özelliklerine saygı gösterilmesi; yerel geleneklerin, malzeme çeşitliliğinin ve ustalık bilgisinin korunması gerektiği belirtilir. Ayrıca ahşabın çevresel koşullara karşı hassasiyeti göz önünde bulundurularak, sürdürülebilir koruma yöntemlerinin uygulanması önerilir. Belge, kültürel değerlerin zamanla değişebileceğini ve özgünlüğün çağın koşullarına göre yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Toplum katılımı, geleneksel zanaatların yaşatılması ve yerel kimliğe saygı, ahşap kültür mirasının korunmasında temel ilkeler olarak vurgulanmıştır (ICOMOS, 2017).

Mirasın Korunması Sözleşmesi, kültürel ve doğal mirası ağırlıklı olarak somut değerler üzerinden değerlendirirken; 2003 tarihli UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi daha çok sözlü gelenekler, ritüeller, gösteri sanatları ve zanaatkârlık bilgisi gibi dinamik değerlerin korunmasına odaklanmıştır. Ancak, günümüzde bu iki sözleşmenin birbirinden bağımsız uygulanmasının, kültürel mirasın bütüncül doğasını yansıtmada yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu kapsamda, 2023 yılında Napoli’de düzenlenen “21. Yüzyılda Kültürel Miras” Konferansı sonucunda yayımlanan “Napoli Ruhı” Bildirgesi, mirasın korunmasında yeni bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Bildirge, ilk kez uluslararası ölçekte “bütüncül koruma” kavramını ayrıntılı

biçimde ele almış ve somut, somut olmayan ve doğal mirasın birbirinden ayrı düşünölemeyeceğini vurgulamıştır (UNESCO, 2023).

Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına ilişkin ulusal çerçeve, 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu gibi yasal düzenlemelerle çizilmektedir. Türkiye, taraf olduğı uluslararası sözleşmeler aracılığıyla mirasın korunmasına yönelik çok katmanlı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yaklaşımda, Venedik Tüzüğü ve Granada Sözleşmesi fiziksel bütönlüğün korunmasına; Valetta Sözleşmesi bilimsel ve arkeolojik koruma süreçlerine; UNESCO 2003 Sözleşmesi ise toplumsal katılım, kültürel çeşitlilik ve kuşaklar arası aktarım temelli somut olmayan mirasın yaşatılmasına odaklanmaktadır. Böylece koruma, yalnızca yapısal ölçekle sınırlı kalmayıp, toplumsal, çevresel ve kültürel boyutları da kapsayan dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

BÜTÖNCÖL KORUMA YAKLAŞIMI

Uluslararası sözleşmelerin ortak hedefi, mirasın yalnızca korunması değil, aynı zamanda yaşatılması, aktararak sürekliliğinin sağlanması ve toplumların kimlik unsuru olarak yeniden üretilmesidir. Bu anlayışa göre somut ve somut olmayan kültürel miras birbirini tamamlayan iki bütün olarak değerlendirilmekte; yapı ölçeğinden kültürel pratiklere, arkeolojik alanlardan yerel üretim biçimlerine kadar tüm miras unsurları bütöncöl ve sürdürülebilir bir koruma anlayışı içinde ele alınmaktadır.

Bütöncöl koruma yaklaşımı, tarihî yapıların yalnızca kendilerini değil, sosyo-kültürel çevreleriyle birlikte ele alınarak değerlendirilmesini ve disiplinler arası iş birliği ile sürdürülebilir biçimde kullanıma kazandırılmasını öngörmektedir (Demir, 2021). Günümüzde koruma anlayışı, yalnızca tarihi yapıları restore etmek ya da kaybolmaya yüz tutmuş gelenekleri belgelemekle sınırlı kalmamakta; somut ve somut olmayan kültürel değerlerin bir bütün olarak ele alınması gerektiğı vurgulanmaktadır. Çünkü bir yapının mimari varlığı ile o yapıya hayat veren ritüeller, anlatılar veya yaşam biçimleri birbirinden bağımsız düşünölemez. Dolayısıyla koruma kavramı, yalnızca fiziksel sürekliliğı değil; aynı zamanda toplumsal hafızanın, kimliğin ve kültürel sürekliliğın de devamını hedeflemektedir. Tarihî çevrelerin özgönlüklerini oluşturan somut ve somut olmayan kültürel miras unsurları arasındaki karşılıklı etkileşimlerden oluşan bir bütün olarak anlamayı, değerlendirmeyi ve sürdürmeyi amaçlayan yaklaşım bütöncöl koruma yaklaşımıdır (Karakul, 2024). Bu anlayış, korumayı yalnızca yapının fiziksel bütönlüğüyle sınırlamayıp, yapının bulunduğı çevre, kullanıcısı,

toplumsal belleği ve geleneksel bilgi birikimiyle birlikte ele almayı zorunlu kılmaktadır.

Kültürel mirasın korunmasına yönelik uluslararası yaklaşımlar, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Başlangıçta yalnızca somut kültürel mirasın (anıtlar, yapılar, arkeolojik alanlar) fiziksel korunmasına odaklanan koruma politikaları, zamanla somut olmayan miras (gelenekler, bilgi, beceriler, toplumsal pratikler) ve toplumsal katılım unsurlarını da içeren daha geniş bir çerçeveye evrilmiştir. Bu dönüşüm süreci, bütünlüklü (integrated) veya bütüncül (holistic) koruma anlayışının temellerini oluşturmuş; mirasın yalnız fiziksel varlığını değil, aynı zamanda onu anlamlı kılan sosyal, kültürel ve manevi değerleri de korumayı amaçlayan yeni yaklaşımların gelişmesine yol açmıştır. Amsterdam Bildirgesi (1975) ile başlayan süreç, Nara (1994), Yamato (2004), Xi'an (2005), Quebec (2008) ve Napoli (2023) Bildirgeleriyle olgunlaşmış ve günümüz miras koruma anlayışına yön vermiştir.

1975 yılının Avrupa Mimari Miras Yılı ilan edilmesiyle başlayan süreçte yayımlanan Amsterdam Bildirgesi, mimari mirasın korunmasını kentsel ve bölgesel planlamanın temel hedeflerinden biri olarak tanımlamıştır. Bildirgede vurgulanan bütünlüklü koruma (integrated conservation) anlayışı, koruma sürecini yalnızca fiziksel çevreyle sınırlamayıp ekonomik, sosyal, yönetsel ve yasal boyutlarıyla ele alan kapsamlı bir model olarak sunulmuştur. Ayrıca, bu yaklaşımın uygulanabilmesi için gerekli araçlar ve yöntemler tartışılmıştır (Ahunbay, 2019). Böylece bildirge, koruma anlayışını yalnız fiziksel yapılarla sınırlamayıp, sosyal ve kültürel sürdürülebilirliği de kapsayan bütünlüklü (integrated) koruma yaklaşımının temelini oluşturmuştur (Karakul, 2024).

1994 yılında Japonya'nın Nara kentinde düzenlenen konferansta kabul edilen Nara Özgünlük Belgesi, kültürel mirasın korunmasında özgünlüğün (authenticity) evrensel bir ölçüt olamayacağını, her toplumun kendi kültürel, sosyal ve tarihsel bağlamı içinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Belge, özgünlüğü yalnızca yapının fiziksel özelliklerine indirgememekte; kullanım biçimi, gelenek, teknik, anlam, ruh, işlev ve toplumsal yapı gibi somut olmayan değerlerin de mirasın ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmektedir (ICOMOS, 1994). Bu yaklaşım, kültürel mirasın yalnızca taş, ahşap veya malzeme gibi somut unsurlarını değil, aynı zamanda o mirası yaşatan insan topluluklarını, kültürel uygulamaları ve manevi değerleri de kapsayan geniş bir koruma anlayışını ortaya koymaktadır. Böylece belge, bütünlüklü (integrated) veya bütüncül (holistic) koruma anlayışına kuramsal bir temel oluşturmuştur. Nara Belgesi'ne göre, kültürel mirasın korunması sürecinde somut ve somut olmayan miras bileşenleri arasında kurulan etkileşim dikkate alınmalı; mirasın fiziksel korunmasının yanı sıra, o mirası anlamlı kılan yaşayan kültürel değerlerin

sürdürülebilirliği de sağlanmalıdır. Belge mirasın özgünlüğünü tanımlarken somut ve somut olmayan değerleri bütünleştiren bir çerçeve sunmuş; bu yönüyle daha sonraki yıllarda gelişen bütüncül koruma politikalarının düşünsel zeminini oluşturmuştur. Bu yönüyle, somut ve somut olmayan değerlerin özgünlükle ilişkisini kurarak koruma alanıyla bağlantılı olarak tanımlayan ilk uluslararası belge olma niteliğini taşımaktadır (Karakul, 2024).

Kültürel mirasın korunmasında somut ve somut olmayan miras arasındaki ilişki, UNESCO'nun 2004 yılında Japonya'nın Nara kentinde düzenlenen "Uluslararası Somut ve Somut Olmayan Mirası Koruma Konferansı" sonucunda yayımlanan Yamato Bildirgesi ile açıkça vurgulanmıştır (UNESCO, 2004). Bildirge, bu iki miras türünün ayrı ayrı değil, karşılıklı etkileşim içinde bir bütün olarak korunması gerektiğini savunur. UNESCO'nun 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi'yle uyumlu biçimde, somut olmayan mirasın da somut miras kadar korunmaya değer olduğu belirtilmiş ve bütünleşik koruma (integrated conservation) anlayışı önerilmiştir. Bildirgeye göre, somut miras (anıtlar, yapılar, arkeolojik alanlar) ile somut olmayan miras (gelenekler, ritüeller, bilgi ve beceriler) birbirinden bağımsız düşünülemez; bu iki unsur, bir kültürel mekânın kimliğini ve "genius loci (yerin ruhu)" sini birlikte oluşturmaktadır (Petzet, 2009). Bu nedenle koruma müdahaleleri, fiziksel ve kültürel değerleri birlikte ele alan bütüncül bir perspektifle planlanmalıdır. Yamato Bildirgesi, Nara Özgünlük Belgesi'nin somut ve somut olmayan değerler arasındaki ilişkiye dair yaklaşımını geliştirerek, kültürel mirasın hem fiziksel hem de toplumsal boyutlarını kapsayan uygulanabilir bir bütüncül koruma modeli önermektedir (UNESCO, 2004).

2005 yılında ICOMOS tarafından kabul edilen Xi'an Bildirgesi de (Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas), kültürel miras yapıların, sitlerin ve tarihi alanların çevresinin korunmasına bütüncül bir yaklaşım getirmiştir (ICOMOS, 2005). Bildirgeye göre, bir miras varlığının değeri yalnızca fiziksel ve görsel özelliklerinden kaynaklanmaz; aynı zamanda çevresinin kültürel, sosyal, ekonomik ve doğal şartlarıyla kurduğu ilişkilerden oluşmaktadır (ICOMOS, 2005). Buna göre geçmiş ve günümüz uygulamalarını, gelenekleri, ruhani pratikleri ve somut olmayan kültürel miras öğelerini de kapsamaktadır. Xi'an Bildirgesi, kültürel mirasın korunmasında çevrenin anlaşılması, belgelenmesi ve yorumlanmasının önemini vurgulamaktadır. Çevreyi doğru şekilde tanımlamak, miras varlığının tarihî gelişimini, karakterini ve ayırt edici özelliklerini anlamayı mümkün kılmaktadır. Böylece somut ve somut olmayan değerlerin birbirinden ayrı değil, birbirini tamamlayan unsurlar olduğu, kültürel mirasın bütüncül bir şekilde ele alınması gerektiği ortaya konmaktadır. Bildirge, özellikle koruma politikalarında,

yapının veya alanın sadece kendisinin değil, onu çevreleyen kültürel ve doğal yapının da korunması gerektiğini vurgulayarak, modern koruma yaklaşımlarında bütünleşik stratejilerin geliştirilmesine temel oluşturur.

2008 yılında Kanada'nın Quebec şehrinde düzenlenen ICOMOS 16. Genel Kurulu'nda kabul edilen Quebec Bildirgesi, kültürel mirasın korunmasında somut ve somut olmayan öğelerin birleşik değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (ICOMOS, 2008). Bildirge, mekânın ruhu (spirit of place) kavramını hem fiziksel hem de manevi unsurların bir arada ele alınması gereken dinamik bir bütün olarak tanımlamaktadır. Bildirgeye göre, mekânın ruhu; yapılar, sitler, peyzajlar ve objeler gibi somut öğelerle, anılar, ritüeller, festivaller, geleneksel bilgiler ve değerler gibi somut olmayan öğelerin etkileşimiyle şekillenmektedir. Bu öğeler, mekâna anlam, değer, duygu ve gizem katarak onu özgün kılar. Somut ve somut olmayan mirasın ayrılmaz bir bütün olduğu kabul edilir; bu nedenle, koruma süreçlerinde her iki öğe de eşit derecede önemlidir. Bildirge, mekânın ruhunun korunmasının, sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda bu yapıları çevreleyen kültürel, sosyal ve manevi oluşumları da kapsayan bir yaklaşımı gerektirdiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, kültürel mirasın daha kapsamlı, dinamik ve kapsayıcı bir şekilde korunmasını sağlayabilmektedir. Ayrıca, toplum katılımının ve yerel bilgi ile katılımcı yönetim süreçlerinin önemine vurgulamaktadır. Quebec Bildirgesi, kültürel mirasın korunmasında bütünleşik bir yaklaşım benimsenmesini teşvik etmekte ve yaklaşımın somut ve somut olmayan öğeleri birlikte değerlendirilmesini, toplumların katılımı ve mekânın ruhunun korunması gibi unsurları içermektedir (ICOMOS, 2008).

Son olarak Napoli Bildirgesi (2023) ise kültürel mirasın korunmasında bütüncül koruma anlayışını ön plana çıkararak, somut ve somut olmayan miras unsurlarının birbirini tamamlayan bir bütün olarak ele alınmasını vurgulamaktadır. Bildirgeye göre, mimari yapılar, anıtlar ve arkeolojik alanlar gibi somut değerler ile ritüeller, gelenekler ve bilgi-beceri gibi somut olmayan değerler, özgünlüklerini karşılıklı etkileşim yoluyla güçlendirir. Bu yaklaşım, mirasın korunmasını ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklerken, yerel toplulukların ve paydaşların aktif katılımını da teşvik etmektedir. Ayrıca, eğitim, sosyal dahil etme ve kültürel politikalar ile entegrasyonun, somut ve somut olmayan mirasın birlikte korunmasında kritik rol oynadığı belirtilmektedir. Böylece Napoli Bildirgesi, bütüncül koruma anlayışını somut ve somut olmayan değerlerin entegrasyonu temelinde uluslararası düzeyde uygulamaya açan önemli bir referans metin olarak değerlendirilmektedir (UNESCO, 2023; Karakul, 2024). Amsterdam Bildirgesi ile başlayan, Nara, Yamato, Xi'an, Quebec ve Napoli Bildirgeleriyle olgunlaşan süreç, kültürel mirasın korunmasında somut ve somut

olmayan değerlerin bütünleşik bir sistem içinde ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, günümüzde kültürel mirasın yalnız fiziksel varlıklarının değil, o varlıkları anlamlı kılan toplumsal, kültürel ve manevi unsurların da korunmasını hedefleyen bütüncül koruma paradigmasının temelini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım ile mirasın iki yüzünün sürdürülebilir korunmasının ve yaşatılmasının sağlanabileceği düşünülmektedir.

SOMUT VE SOMUT OLMAYAN MİRASI KORUMADA YENİ YAKLAŞIMLAR

21. yüzyılda kültürel mirasın korunmasına ilişkin yaklaşımlar, yalnızca taşınmaz kültür varlıklarının onarımıyla sınırlı kalmayarak; mirasın sosyal, kültürel, teknolojik ve manevi boyutlarını da kapsayan bütüncül bir anlayışa sahip olmuştur. Bu dönüşüm, somut ve somut olmayan miras unsurlarının birbirini tamamlayan bileşenler olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. UNESCO ve ICOMOS tarafından yayımlanan bildirgeler, sözleşmeler ve rehber ilkeler, bu yeni anlayışın uluslararası düzeyde benimsenmesine öncülük etmektedir. Özellikle Quebec Bildirgesi (2008), Yamato Bildirgesi (2004) ve Napoli Bildirgesi (2023), somut ve somut olmayan değerlerin bir bütün olarak korunması gerekliliğini vurgulamakta; dijital teknolojiler ile katılımcı yöntemlerin koruma süreçlerinde oynadığı dönüştürücü role dikkat çekmektedir. Kültürel mirasın korunmasında dijital teknolojiler hem belgeleme hem de erişim açısından yeni ufuklar açmıştır. Somut miras unsurları (mekân, doku, yerleşim) ile somut olmayan miras öğeleri (anılar, anlatılar, müzik, ritüeller) arasında, teknoloji aracılığıyla yeni bağlantılar kurulabilmektedir. Dijital araçlar, bu iki miras türünün birlikte ele alınmasını, korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlarken, katılımcı erişim ve etkileşimi de mümkün kılmaktadır (Menezes, Costa ve Artopoulos, 2019). UNESCO’nun 2009 tarihli “Charter on the Preservation of Digital Heritage” belgesi, dijital kültürel mirası hem korunması gereken bir değer hem de korumanın etkin bir aracı olarak tanımlamaktadır (UNESCO, 2009). Belgede, “dijital miras” kavramı ele alınmıştır. Buna göre dijital miras; doğrudan dijital ortamda üretilen (*born-digital*) veya analog ortamlardan dijital ortama aktarılmış kültürel, bilimsel, sanatsal, eğitsel ve idari içerikleri kapsamaktadır. Bu yönüyle dijital miras, hem somut (örneğin mimari yapılar, sanat eserleri, arkeolojik bulguların üç boyutlu taramaları) hem de somut olmayan (örneğin müzik, dans, sözlü anlatımlar, geleneksel bilgi ve ritüellerin dijital kayıtları) kültürel miras biçimlerinin korunmasında ortak bir araç olarak değerlendirilmektedir. Tüzüğe göre dijital mirasın korunması yalnız teknik bir süreç değil, aynı zamanda kültürel çeşitliliğin ve toplumsal hafızanın sürdürülebilirliği açısından etik ve yasal bir

sorumluluktur. UNESCO, dijital mirasın korunmasını “gelecek nesillere aktarılması gereken evrensel bir miras” olarak nitelendirmekte ve bu amaçla devletleri ulusal stratejiler geliştirmeye davet etmektedir. Belge, dijital koruma için uluslararası iş birliği, bilgi paylaşımı, standart geliştirme ve teknolojik kapasitenin güçlendirilmesi gibi ilkelere vurgu yapmaktadır. Ayrıca kütüphaneler, arşivler, müzeler ve araştırma kurumlarının dijital verilerin uzun ömürlülüğünü sağlamak için ortak politikalar üretmeleri gerektiği belirtilmektedir. Dijital mirasın korunması, yalnızca veri depolamaya indirgenmeyip; sürekli güncellenen yazılım, donanım ve format dönüşümleriyle sürdürülebilir bir sistem kurma yükümlülüğü olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 2009). UNESCO, bu tüzük aracılığıyla dijital teknolojilerin somut ve somut olmayan mirasın belgelenmesi, korunması ve paylaşılmasında yenilikçi olanaklar sunduğunu, özellikle kültürel mirasın demokratikleşmesi ve erişilebilirliğin artırılması bakımından dönüştürücü bir potansiyel taşıdığını vurgulamaktadır. Böylece dijital miras kavramı, geleneksel koruma anlayışını genişleterek fiziksel varlıkların yanı sıra dijital ortamda varlık kazanan kültürel ifadeleri de koruma kapsamına dâhil etmiştir.

Quebec Bildirgesi (2008) de kültürel mirasın korunmasında somut ve somut olmayan unsurların bir arada değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bildirgede, teknolojik gelişmeler ve dijital araçların (veri tabanları, dijital arşivler, multimedya kayıtları) kültürel mirasın belgelenmesi ve paylaşılmasında etkin bir araç olarak kullanılabileceği belirtilmektedir. Ayrıca, katılımcı koruma modelleri ile yerel toplulukların bilgi, deneyim ve inanç sistemlerinin sürece dâhil edilmesi desteklenmekte; mirasın yaşatılmasında sosyal sürdürülebilirlik ilkesi ön plana çıkarılmaktadır (ICOMOS, 2008). Quebec Bildirgesi bu yönleriyle, dijitalleşmeyi destekleyen, katılımcı ve bütüncül bir koruma anlayışını benimseyen çağdaş bir çerçeve sunarak, 21. yüzyılda somut ve somut olmayan mirasın korunmasına yönelik yenilikçi yaklaşımların temelini oluşturmuştur.

Dijital kültürel miras uygulamaları hem somut hem de somut olmayan mirasın belgelenmesi, haritalanması, görselleştirilmesi ve erişilebilir kılınması süreçlerinde devrim niteliğinde araçlar sunmaktadır. Somut mirasın korunmasında üç boyutlu lazer tarama, fotogrametri, Coğrafi Bilgi Sistemleri (GIS), sanal gerçeklik (VR) ve artırılmış gerçeklik (AR) gibi teknolojiler kullanılmaktadır. Bu yöntemler, somut mirasın belgelenmesine, analiz edilmesine ve sanal ortamda yeniden deneyimlenmesine olanak tanımaktadır. UNESCO’nun Culture and Digital Technologies programı, dijital teknolojilerin kültürel mirasın korunması ve aktarımındaki dönüştürücü etkisini vurgulamaktadır. Program, World Heritage sitelerinin 3B belgelemesi, çevrimiçi

müzeler ve geleneksel uygulamaların dijital haritalanması gibi projeler aracılığıyla dijitalleşmenin somut ve somut olmayan mirasın korunmasında yenilikçi bir araç olduğunu göstermektedir (UNESCO, Culture and Digital Technologies). Bu yaklaşımla dijital teknolojiler, yalnızca fiziksel belgelenmeyi değil, aynı zamanda toplumların kültürel mirasla etkileşimini ve katılımını da güçlendiren bir sosyal pratik olarak değerlendirilmektedir. Özellikle afet ve iklim riski altındaki alanlarda dijital koruma projeleri, miras varlıklarının güvenli biçimde belgelenmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından kritik önem taşımaktadır.

Katılımcı dijital koruma anlayışı, miras alanlarının yalnız uzmanlarca değil, toplumun tüm kesimlerince yeniden yorumlanmasına ve paylaşılmasına olanak tanıyarak, koruma sürecini demokratikleştirmektedir. Özellikle dijital platformlar (UNESCO World Heritage Map, Europeana, CyArk vb. açık erişimli veri tabanları) aracılığıyla kültürel miras herkesin erişimine açılmakta; böylece mirasın kolektif bir bilgi alanı olarak yaşatılması hedeflenmektedir. Bu anlayış, somut ve somut olmayan mirasın birbirini tamamlayan yönlerini dijital ortamda bütünleştirerek, kültürel sürdürülebilirlik için yenilikçi bir model sunmaktadır. Miras, yalnız geçmişin bir kalıntısı değil, dijital teknolojiler sayesinde yaşayan, paylaşılabılır ve sürekli yeniden üretilen bir kültürel değer olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, yerel halkın bilgi ve deneyimlerinin korunacak değerlerin tanımlanması ve yönetiminde kullanılmasını öngörmektedir. Böylece miras, yalnızca resmî kurumların sorumluluğunda değil, toplumsal sahiplenme ve iş birliği yoluyla sürdürülebilir biçimde korunabilecektir.

Kültürel mirasın korunması süreçleri, dijital teknolojilerin gelişimiyle birlikte fiziksel belgelerle sınırlı olmaktan çıkmış, çok katmanlı ve bütüncül bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşümün öncülerinden biri olan “The Memory Twin” yaklaşımı, UNESCO Dijital Kültürel Miras Kürsüsü (UNESCO Chair on Digital Cultural Heritage) ve *Digital Heritage Lab* tarafından geliştirilen yenilikçi bir çerçeve olarak öne çıkmaktadır. “Memory Twin” kavramı, dijital ikiz (*Digital Twin*) anlayışını genişleterek somut olmayan kültürel mirasın dijital temsiline olanak tanımaktadır. Bu yaklaşım, yapının fiziksel verileriyle birlikte paradata, meta veri ve topluluk katkıları gibi katmanları da içeren zengin bir dijital temsil sunmaktadır (Ioannides vd., 2024). Menezes, Costa ve Artopoulos (2019), fiziksel miras varlıklarını hikâyeler, ritüeller ve geleneksel bilgilerle birleştirmenin, mirasın anlamını ve topluluk kimliğini gelecek nesillere aktarmada önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, dijital temsiller aracılığıyla mirasın küresel ölçekte deneyimlenebileceğini ve sürdürülebilir bir şekilde korunabileceğini belirtmektedirler (Menezes, Costa ve Artopoulos, 2019). *Memory Twin*, Holistic Historic Building Information Modelling (HHBIM)

yöntemini bir adım öteye taşıyarak, dijital temsillere duygusal ve anlatısal boyutlar ekler. Böylece kullanıcılar yalnız yapının fiziksel özelliklerini değil, aynı zamanda onun tarihsel ve kültürel yapısını da deneyimleyebilirler. Örneğin, Malta'daki Villa Portelli örneğinde olduğu gibi, 3B tarama, arşiv araştırmaları, sözlü tarih kayıtları ve topluluk katılımı ile oluşturulan bir *Memory Twin*, yapının çok boyutlu bir dijital temsilini sunmaktadır (Cassar, Baker ve Ioannides, 2025). Dijital mirasın korunmasında daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yöntem sunan bu yaklaşım, paradata ve meta veri entegrasyonu sayesinde dijital temsillerin şeffaflığını ve güvenilirliğini artırmakta; topluluk katkıları ise mirasın sahipliğini ve sürekliliğini güçlendirmektedir. Sonuç olarak, *Memory Twin* dijital mirası yalnızca bir veri kümesi olarak değil, aynı zamanda kültürel hafızanın dinamik ve yaşayan bir temsili olarak ele almaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Anıtların korunmasına odaklanan geleneksel yaklaşımlarla başlayan koruma süreci, zamanla kapsamını genişleterek çok boyutlu bir anlayışa dönüşmüştür. Günümüzde kültürel mirasın korunması, yalnızca geçmişe ait değerlerin fiziksel olarak korunmasıyla sınırlı değildir. Kültürel miras; yapılar, çevreler ve arkeolojik alanlar gibi somut varlıkların yanı sıra, bu varlıklarla ilişkili bilgi, gelenek, inanç, zanaat, anlatı ve yaşam biçimlerini de kapsayan bütüncül bir sistem olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle çağdaş koruma anlayışı, somut ve somut olmayan mirasın birbirinden bağımsız değil, karşılıklı etkileşim içinde bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği yönünde gelişmiş; böylece koruma eylemi, yalnızca fiziksel varlıkların sürdürülebilirliğini değil, aynı zamanda kültürel belleğin ve toplumsal kimliğin korunmasını da amaçlayan sürdürülebilir bir yapıya sahiptir. Somut ve somut olmayan miras birlikte ele alındığında kültürel mirasın gerçek anlamı ortaya çıkmaktadır. Sürdürülebilir koruma, yalnız yapıları değil, onları yaşatan insanı, topluluğu ve kültürel sürekliliği de kapsamalıdır. Böyle bir yaklaşım, kültürel çeşitliliğin korunması kadar, yerel kimliklerin güçlendirilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Bütüncül koruma anlayışı, kültürel mirasın yalnızca fiziksel varlıklarını değil, tarihsel, toplumsal, manevi ve teknolojik boyutlarıyla birlikte ele alınmasını öngörmektedir. Bu çerçevede dijital teknolojiler hem somut hem de somut olmayan mirasın belgelenmesi, korunması, yönetimi ve paylaşımında dönüştürücü bir rol oynamaktadır. Dijitalleşme, koruma eylemini durağan belgeleme sürecinden çıkararak etkileşimli, çok katmanlı ve katılımcı bir yapıya dönüştürmektedir.

Sonuç olarak, dijital teknolojiler, bütüncül koruma anlayışını destekleyen etkili araçlardır. Bu teknolojiler, kültürel mirası yalnızca korunması gereken bir

nesne olmaktan çıkararak; katılım, öğrenme ve paylaşım süreçlerini mümkün kılan, yaşayan bir kültürel deneyime dönüştürmektedir. Böylece koruma eylemi, geçmişin izlerini muhafaza etmenin ötesine geçerek, bugünü anlamlandıran ve geleceğe yön veren dinamik bir süreç haline dönüşmektedir. Ülkemizdeki koruma çalışmalarının da bu anlayış doğrultusunda, somut ve somut olmayan mirası bir arada ele alan, dijital yöntemleri entegre eden bütüncül bir yaklaşımla yürütülmesi gereklidir. Bu yaklaşım, kültürel mirasın yalnız fiziksel varlığını değil, toplumsal hafıza ve kimliği de koruyarak, mirasın gelecek kuşaklara sürdürülebilir biçimde aktarılmasına katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda, mirasın iki yüzünü, somut ve somut olmayan değerleri, birlikte ele alan metot ve yöntemlerin geliştirilmesi, etkin, kapsayıcı ve uzun vadeli bir koruma anlayışının temelini oluşturacaktır.

KAYNAKLAR

- Abdul Karim, N., Harun, S. N., & Ayob, S. (2020). Exploring the roles of heritage museums in promoting intangible and tangible heritage in Kelantan. *Akademika*, 90(2), 181–193.
- Ahunbay, Z. (2009). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. YEM Yayınları.
- Ahunbay, Z. (2019). *Kültür mirasını koruma ilke ve teknikleri*. YEM Yayınları.
- Amali, L. N., Katili, M. R., & Ismail, W. (2022). Preservation of intangible and tangible cultural heritage using digital technology. *Indonesian Journal of Electrical Engineering and Computer Science*, 28(2), 980–986. <https://doi.org/10.11591/ijeecs.v28.i2.pp980-986>
- Arabacıoğlu, F. P., & Aydemir, İ. (2007). Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı. *Megaron*, 2(4), 204–212.
- Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi. (1992). Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı. <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263663/arkeolojik-mirasin-korunmasina-iliskin-avrupa-sozlesmesi.html>
- Asatekin, G. N. (2004). *Kültür ve doğa varlıklarımız: Neyi, niçin, nasıl korumalıyız?* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Aydın, T. M. (2024). Mekân, kolektif hafıza ve yerinde dönüşüm: *Maddenin Halleri* (2020). *ART/icle: Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4(2), 145–163.
- Baker, D., Ioannides, M., Panayiotou, P. N., & Karittevli, E. (2024, November 7). *The Memory Twin: A holistic framework for tangible and intangible cultural heritage preservation*. In *Book of Abstracts, Digital Humanities Mongolia 2024*, National University of Mongolia, Ulaanbaatar, Mongolia. Digital Heritage Lab.
- Bedjaoui, M. (2004). The convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage: The legal framework and universally recognized principles. *Museum International*, 56(1–2), 150–155. <https://doi.org/10.1111/j.1350-0775.2004.00469.x>
- Can, M. (2009). *Kültürel miras ve müzecilik*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Cassar, A., Baker, D., & Ioannides, M. (2025). From digital twin to memory twin: A holistic framework for cultural heritage documentation, interpretation, and adaptive reuse. *ISPRS Archives, XLVIII-M-9*, 203–209.
- Değirmenci, T., & Köşklük Kaya, N. (2020). Somut ve somut olmayan değerler ve bir yerin miras niteliğine katkısı: UNESCO Dünya Miras Alan örnekleri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 20–34. <https://doi.org/10.21733/ibad.668197>
- Demir, H. (2021). Dicle (On Gözlü) Köprüsü'nün somut ve somut olmayan miras olarak korunması. *Millî Folklor*, 33(17), 226–249.

- Doğu, T., & Varkal Deligöz, M. (2017). Hafıza kutusu: Bir kentsel kolektif bellek deneyi(mi). *Megaron*, 12(4), 545–552.
<https://doi.org/10.5505/megaron.2017.09226>
- Granada Sözleşmesi. (1985). *Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi*.
<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263664/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html>
- Gündüz Alptürker, İ., Gök, T., & Alptürker, H. (2021). Somut olmayan kültürel miras farkındalığının bilinirlik ve deneyimleme açısından değerlendirilmesi. *Millî Folklor*, 33(132), 16–31.
- Gürçayır, S. (2011). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi üzerine eleştirel bir okuma. *Millî Folklor*, 23(92), 5–12.
- ICOMOS. (1994). *Nara Özgünlük Belgesi*.
https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0756646001536913861.pdf
- ICOMOS. (1999). *Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü*.
https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0464062001536913566.pdf
- ICOMOS. (2003). *Mimari mirasın analizi, korunması ve strüktürel restorasyonu için ilkeler*.
https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0033791001536913477.pdf
- ICOMOS. (2005). *Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas*.
https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0931541001587380534.pdf
- ICOMOS. (2008). *Québec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place*.
<https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-646-2.pdf>
- ICOMOS. (2017). *Ahşap Mimari Mirasın Korunması İçin İlkeler*.
https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0633313001536913605.pdf
- Ioannides, M., Karittevli, E., Panayiotou, P., & Baker, D. (2024). Integrating paradata, metadata, and data for an effective memory twin in the field of digitalcultural heritage. In *3D Research Challenges in Cultural Heritage V* (pp. 24–35). Springer.
- Karakul, Ö. (2007). Folk architecture in historic environments: Living spaces for intangible cultural heritage. *Millî Folklor*, 19(75), 39–50.
- Karakul, Ö. (2024). Venedik Tüzüğü'nden günümüze somut ve somut olmayan kültürel mirasın bütüncül korunmasına yönelik kavramsal gelişim. *Mimar.ist*, (2024/3), 83–88.

- Menezes, M., Costa, C. S., & Artopoulos, G. (2019, December). Cultural heritage–building bridges between the tangible, intangible and the digital. *International Conference: Digital Heritage in Iberian Context: Between Practice and Critical Thinking*.
- Metin Basat, E. (2013). Somut ve somut olmayan kültürel mirası birlikte koruyabilmek. *Millî Folklor*, 25(100), 61–71.
- Odajima, R. (2018). On intangible and tangible heritage: Human beings, objects, agency, and the integration of cultural perception. In *The Fifth International Coordination Meeting for the Champasak World Heritage Site, Lao PDR* (pp. 739–757).
https://www.waseda.jp/flas/glas/assets/uploads/2019/04/ODAJIMA-Rie_0739-0757.pdf
- Oğuz, M. Ö. (2013). Terim olarak somut olmayan kültürel miras. *Millî Folklor*, 25(100), 5–15.
- Öksüz Kuşçuoğlu, G., & Taş, M. (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 58–67.
- Petzet, M. (2009). Genius loci – the spirit of monuments and sites. In *Conserving the Authentic: Essays in Honour of Jukka Jokilehto* (pp. 63–68). ICCROM Conservation Studies, 10.
- Richards, G. (Ed.). (1996). *Cultural tourism in Europe*. CAB International.
- RICHES Project. (2014). *Tangible and intangible cultural heritage*.
<https://resources.riches-project.eu/glossary/tangible-and-intangible-cultural-heritage/>
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge.
- Tunçer, M. (2017). *Dünden bugüne kültürel miras ve koruma*. Gazi Kitabevi.
- UNESCO. (1972). *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*.
<https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177>
- UNESCO. (2003). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*.
<https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177>
- UNESCO. (2004). *The Yamato Declaration on Integrated Approaches for Safeguarding Tangible and Intangible Cultural Heritage*.
[https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000137634/PDF/137634eng.pdf.m
ulti](https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000137634/PDF/137634eng.pdf.multi)
- UNESCO. (2009). *Charter on the Preservation of the Digital Heritage*.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000179529>
- UNESCO. (2023). *Call for Action: “The Spirit of Naples”*.
[https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2023/11/UNESCO
CALL FOR ACTION NAPLES.pdf](https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2023/11/UNESCO_CALL_FOR_ACTION_NAPLES.pdf)

UNESCO. *Culture and digital technologies*. <https://www.unesco.org/en/culture-and-digital-technologies>

Venedik Tüzüğü. (1964). *The Venice Charter*. https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf

Mekan Oluşumunda Sanatın İzleri¹

Ertan VARLI²

1. GİRİŞ

Resim sanatının, sanatsal gelişimi anlamada ve yansıtmada diğer sanat dalları arasında öncü olması mimariyle diğer sanat dallarının disiplinler arası çalışmalarında resim sanatını ön plana çıkarmaktadır. Mimarlık ve resim sanatı arasındaki disiplinler arası ilişki 1900’lerde başlamış, yirminci yüzyıl başlarında Kübizm, Bauhaus ve De Stijl akımlarıyla devam etmiştir.

Çalışma kapsamında resim sanatının mimarlıkla ilişkisi ressam Mondrian, El Lissitsky, Wassily Kandisky ve mimar Zaha Hadid’in çalışmaları üzerinden açıklanacaktır. Bu ilişki 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılı Bahar döneminde Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi 1. Sınıf öğrencilerinin Kültür-Sanat-Mimarlık dersi kapsamında yapılan çalışmada öğrencilerin form yaratma becerilerini geliştirmek için, tanımsız bir alan yerine, sınırlandırılmış bir çıkış noktasından hareket etmelerini sağlamak amacıyla ressam Wassily Kandinsky’nin yapmış olduğu çalışmalardan seçilen 20 adet resim form oluşturma sürecinde proje altlığı olarak kullanılmıştır. Çalışma kapsamında, projenin nasıl geliştiği detaylarıyla anlatılacak, sonuç ürünlerine yer verilecektir. Sonuç olarak, resmin projeye form oluşturma sürecindeki katkısı, öğrenciler açısından resim ve mimarlık arasındaki ilişkiyi kurmayı sağlamış, yaratıcılık yönlerini geliştirmiştir.

¹ 8-21 Mayıs 2017’de Budapeşte’de yapılan “ERPA International Congresses on Education 2017” kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuş ve Book of Proceedings olarak basılmıştır.

² Dr.Öğr.Üyesi, Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ORCID:0000-0001-8246-95710000-0001-5243-5266

RESİM SANATI VE MİMARLIK

Mimarlık ve resim sanatı arasındaki disiplinler arası etkileşim çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler ışığında gelişen ve değişen 21. yüzyıl sanat anlayışının başladığı dönem olan 1900'ler de başlamış ve 21. yüzyıl başlarında Kübizm akımıyla, Bauhaus ve De Stijl gruplarıyla sürmüştür. (Antmen, 2009).

De Stijl akımının öncülerinden olan Hollandalı ressam Piet Mondrian'ın 1921 yılında tasarladığı sarı, mavi ve kırmızı adlı kompozisyonun da siyah ve beyaz renkleri ayırıcı öge olarak kullanmış, dikdörtgen ve kare formları ele almıştır. Resim sanatının mimarlıkla etkileşimine belki de en bilinen örnek olan bu kompozisyon ile hiç kuşkusuz Gerrit Rietveld'in Hollanda Utrecht'deki 1924 yılında inşa ettiği Shröder Evi cephe ve iç mekan düzenlemesi yakın ilişki içindedir. Mondrian'ın kullandığı renkleri ve formları birebir iç mekanda görmek mümkündür (Doğan, R.K, 2016).

Resim1. Mondrian'ın Kompozisyonu ve Shröder Evi

Gaye Birol, Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi konulu yazdığı makalede Shröder Evi'ni "Bir Mondrian resminin mimari açıdan ifade edilmesi" olarak tanımlamaktadır (Birol, 2006).

1890 yılında Rusya'da doğan El Lissitzky, mimar ve ressamdır. İlk yapıtları resim ve grafik üzerine olmuştur. İki boyutlu resimden, üç boyutlu mekan düzlemine geçişte "Proun" kavramını kurgulayıp, "Proun mekanı" oluşturmuştur. Bu mekanları birincil öğeler ve renkler saydığı çizgiler, düzlemler, çubuklar, küpler, küreler ile beyaz, siyah ve grilerle düzenlenmiş resim sanatıyla mimarlık arasında ilişki kurmak ve birliktelik oluşturmak istemiştir (URL 1).

1923 yılında ise Berlin'de bir çok eserden oluşan Proun Odası isimli sergi açmıştır. El Lissitzky 1921 yılında yapmış olduğu Proun 1E isimli çalışması ile Bernard Schumi'nin 1984 yılında olduğu Paris'de inşa edilen Parc De La Villette arasında güçlü bir bağ vardır (Turner, 2014). Kare, daire ve çizgisel formların bir arada kullanıldığı park tasarımının altlığını, El Lissitzky'nin çalışması oluşturmuştur.

Resim2. Lissitzky Proun 1E-1921, Tschumi Stilizasyon ve Parc de la Villette-1984

Kandinsky'nin 1923 yılında tamamladığı ve Transverse Line ismini verdiği tablosu, Jarde Partnership tarafından soyutlanarak, doğduğu şehir olan Moskova'da, 2013 yılında bir plazaya dönüştüğü Kuntsevo Plaza, görenlerin hayranlığını gizleyemediği bir eser olmuştur. Çok fonksiyonlu alışveriş ve yaşam merkezi olan Plaza, yaşayan bir Kandinsky tablosudur.

Resim3. Kandinsky, Transverse Line-1923, Stilizasyon, Kuntsevo Plaza, Moskova-2013

Zaha Hadid 1977 yılında Londra Architectural Association'dan mezun olduktan sonra ilk birkaç yılı iş anlamında durgun geçirirken, modern resimle ve özellikle de Kazimir Malevich'in soyutlamalarını incelemiştir. Hadid, soyutlamalardan yola çıkarak resimler yapmaya başlamış ve kendi mimarlık çalışmaları için bir soyutlama dili oluşturmuştur (Foster, 2011).

Hadid resimlerinde nesnelerini çatlatarak açmak, mekanlarını sıkıştırmak ve genişletmek, yapılarını yoğunlaştırmak ve özgürleştirmek için belirsiz bir zaman ve mekan üzerinde çalıştı. Bu düşüncelerle ilk defa 1983 yılında "The World 89 Degrees" isimli çalışmasını oluşturdu. Almanya'da Vitra İtfaiye İstasyonu için tasarladığı binanın formu, her an bir eylem için patlamaya hazır, donmuş bir hareket gibi durmaktadır aynı ifade binayı anlatan resim çalışmasında da mevcuttur (Foster, 2011).

Resim4. Zaha Hadid, The World 89 Degrees-1983, Vitra İtfaiye İstasyonu, Almanya, 1990-94

2. SOYUT SANAT VE KANDİNSKY

Soyut sanatın öncüsü Rus asıllı ressam Wassily Kandinsky, 1866 yılında Moskova’da doğdu. 1889 yılında yaptığı Paris ziyaretiyle, sanat alanında yoğunlaşmaya başladı. İlk dönem çalışmalarında, 1898-1908 yılları arasında Henri Matisse tarafından Fransa’da geliştirilen Fovizm sanat akımındaki renk kullanımlarını içeren deneysel çalışmalar yaptı. Kandinsky 1909’dan sonraki yapıtlarını, soyuta doğru ilerleyişinin evreleri olarak gördüğü üç kategoriye ayırır: Doğaçlamalar, İzlenimler ve Kompozisyonlar (Erbay, 2013).

Kandinsky ile onun düşüncelerini benimseyen üç Alman ekspresyonist ressam Franz Marc, August Marce ve Paul Klee ile 1911’de Münih’te bir araya gelerek “Mavi Süvari” adı altında bir grup oluşturdular. Grubun ortaya çıktığı yıl, düşüncelerinin kuramsal çerçevesini “Sanatta Tinsellik Üzerine” adlı bir bilimsel çalışmada ortaya koyan Kandinsky, sanatın öncelikli amacının sanatçının en derin duygularını aktarmak olduğunu belirtti (Erbay, 2013).

1922 yılında Berlin’de Bauhaus’u kuran Walter Gropius ile tanıştı. Bu dönemde ardı ardına gelen baş yapıtlarla uluslar arası çapta saygı görmeye başladı. 1925 yılında Kandinsky “Düzleme Göre Nokta ve Çizgi” adlı makalesini yayınladı. 1933 yılında Paris’e gitti. Burada geçirdiği yıllar, yaratıcı farkındalıklarla zenginleşen üretken bir dönemin de başlangıcı oldu. Kandinsky 1944 yılında hayata veda etti.

Kandinsky sadece resim sanatına katkıda bulunmamış, kuramsal ve teorik olarak da yaptığı çalışmaları açıklayan makaleler ve kitaplar yazmıştır. Hem ressam, hem düşünür hem de yazın adamı olarak, soyut sanata sonuna kadar inanan ve eserleriyle bunu destekleyen Kandinsky, resimde yepyeni bir anlayış sunmuş ve birçok sanatsal eğilime de ilham kaynağı olmuştur (Erbay, 2013).

4. SOYUTLAMA KAVRAMI VE MİMARLIKTAKİ GÖRSEL EĞİTİM

Soyut ve soyutlama kavramları sanat ve tasarım tabanlı disiplinlerde sıkça kullanılan kavramlardır. Mimarlıkta da, gerek görsel eğitimde gerekse birçok temel tasarımın alt yapısında soyutlama kavramı önemli bir yere sahiptir. Soyutlama; genel anlamda bir grup nesnenin ortak özünü yalıtmayı ya da birden fazla nesnenin ortak bağlantısını açıklamayı içeren zihinsel süreç olarak ta açıklanmaktadır.

Mimarlıkta soyutlama pek çok açıdan ele alınmaktadır. Diğer tasarım tabanlı disiplinlerde olduğu gibi mimarlıkta da soyutlama olgusu ilk olarak tasarım sürecinde karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamada düşünceleri iletmede yapılan eskizler önemlidir.

Görsel iletişimde, “soyutlama” daha kuvvetli ve özü çıkarılmış bir anlamı vurgulamaya yönelik bir “basitleştirme” olarak tanımlanmaktadır. Soyutlama, çevreden alınan mesajların görselleştirilmesinde çok sık kullanılan yaklaşımlardan biridir. Herhangi bir anlamda görülen bilgileri, bellekte daha önceden oluşan görsel birikimle birleştirerek düzene sokabilmek ve kısa sürede bir anlam ifade edecek şekilde görselleştirebilmek için, sık sık başvurulmuş bir çizim tekniğidir (Aydın, 1992).

İnceoğlu soyutlamanın, “Görsel anlatımlar içerisinde belli biçimlere bağlı kalma ve saplanma yerine; basitleştirme ile biçimsel kavramlar oluşturmaya, seçicilikle belli öğelerin vurgulanmasına, algılananların kısa sürede anlam ifade edecek şekilde görselleştirilmesine olanak sağladığını” ifade etmektedir (Özer, 1993).

Ayıklamak, yok saymak, sınıflandırmak, indirgemek nesnenin bilgisini üretmek için vazgeçilmez soyutlama edimleridir. Vurgulanmak istenen özelliklerin, öğelerin, en sade ve en kısa sürede yorumlanmasına olanak veren soyutlamanın görsel analizlerde ayrı bir önemi vardır. Soyutlama önemli bulunmayan ayrıntıları bir kenara bırakarak, ilgisiz olanları aşama aşama ihmal ederek başarılıdır. Soyutlama; kavramlaştırma, sembolleştirme ve sınıflandırmayı içerir. Bu anlamda soyutlama; bir basitleştirme stratejisi olarak kullanılabilir.

5. PROJE ÇALIŞMASI

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temellendirildiği amaçlar şunlardır; Öğrencilerin,

- soyutlama kavramını anlamaları ve uygulamaları,
- form oluşturma süreci hakkında yöntem geliştirme,
- form-mekan-işlev ilişkisini kurabilmeleri.

Çalışmanın Konusu

2016-2017 Eğitim-Öğretim yılı Bahar döneminde Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi 1. Sınıf öğrencilerinin Kültür-Sanat-Mimarlık dersi kapsamında öğrencilerden; soyut resim sanatının önemli sanatçılarından ressam Wassily Kandinsky'nin tablolarının çağrıştırdıkları üzerinden yaratılan konseptlerle Kandinsky'nin tablolarının sergilendiği bir satış kioksu tasarlanması istenmiştir.

Ders kapsamında “Satış Kioksu” ana işlevini oluşturan bu mekanın ihtiyaç programı aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Satış Bankosu
- Sergileme ve Depolama Alanı
- Kafe
- Lavabo+Wc

Çalışma Alanı

Öğrencilere mekan için 100m², yüksekliği max. 7m. olacak şekilde bir alan verilmiştir. Öğrencilerin mekanı tek ya da isteğe bağlı olarak iki katlı kullanılabilmelerine izin verilmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

“Juan Gris ve Malevich Tektoniği” yöntemi olarak tanımlanan, iki boyutlu çalışmaların, üçüncü boyuta taşınması yöntemi çalışma kapsamında ele alınmıştır. Juan Gris ve benzeri çalışmalar, kübist kompozisyonların tasarım alanına aktarılmasıyla ilgilidir. “Malevich Tektoniği” egzersizinde ise Kazimir Malevich'in eserlerinin ele alındığı uygulamaların öğrencilere tümüyle serbest bir ortam sunmak yerine ön tanımlı bir eğitsel kurgu dahilinde bir üretici tasarım sürecini deneyimlemeleri hedeflemektedir (Yazar, 2009).

Çalışmanın Süreci

107 kişilik öğrenci grubuna yapılan çalışma üç temel aşamada gerçekleştirilmiştir. Bunlar;

- ❖ Ön çalışmalar,
- ❖ Form oluşturma,
- ❖ Form-mekan-işlev ilişkisini kurabilme aşamaları.

Ön Çalışmalar

Bu aşama Kültür-Sanat-Mimarlık ders akışının 10. haftasını kapsamaktadır.

Amaç

- Öğrencileri soyut resim sanatı ile tanıştırmak.
- Kandinsky hakkında araştırma yaptırmak.

Süreç

Her öğrenci Kandinsky'nin belirlenen yirmi soyut resminden birer resim seçti.

Kandinsky'nin seçilen yirmi eseri şunlardır: Composition VIII-1923, In Blue-1925, Yellow-Red-Blue-1925, Unknown Voice-1916, Black and Violet-1923, On White II-1923, Black Accompaniment-1924, Circles in a Circle-1923, Transverse Line-1923, Mild Tension-1923, Softened Construction-1927, Merry Structure-1926, Diagonal-1923, Harmonie Tranquille-1924, Image with Arrow-1928, Blue Circle-1922, Above and Left-1925, White Dot-1923, No Title-1923, Melodious-1924.

- Öğrencilerin seçtiği resimlerin öğrencilere hissettirdikleri ve çağrıştırdıkları soyut kavramlar tartışıldı.
- Her öğrenci seçtiği resim için biri derste ikisi evde olmak üzere tekniği (karakalem, renklendirme vb.) kendisi tarafından belirlenen 3 adet soyutlama çalışması yaptı.
- Eş zamanlı olarak soyutlama kavramı konusunda bilgilendirme semineri verildi.

Form Oluşturma

Bu aşama Kültür-Sanat-Mimarlık ders akışının 11-12. haftalarını kapsamaktadır.

Amaç

Kandinsky'nin soyut resimleri üzerinden;

- soyutlama / basitleştirme çalışmaları yaptırmak.
- üçüncü boyutu düşünmelerini sağlamak.
- form tasarımları yaptırmak.

Süreç

- Öğrenciler seçtikleri resimler için aşamalı olarak soyutlama çalışmalarına devam ettiler.
- Yapılan üç soyutlama çalışması değerlendirilerek bir tanesi belirlenip form oluşturma çalışmasına başlandı.

Form-Mekan-İşlev İlişkisini Kurma

Bu aşama Kültür-Sanat-Mimarlık ders akışının 13-14. haftalarını kapsamaktadır.

Amaç

- Form-mekan ilişkisini kurmalarını sağlamak.
- Mekanlar arasındaki kapalı, açık ve yarı açık mekanları oluşturabilmelerini sağlamak.
- İşlevlerin gerektirdiği donatıların (satış bankosu, sergileme elemanı, depolama birimi vb.) tasarımları yaptırmak.

Süreç

- Öğrenciler 1/50 ölçekli mekan çözümlemelerine başladılar.
- İhtiyaç programında verilen 100 metrekareye uygun olarak kapalı mekan tasarımları yapılırken yarı açık ve açık mekan ilişkilerini de göz önünde bulundurdular.
- İşlev çözümlemelerinde işlevin gerektirdiği eylemleri, eylem alanlarını, eylem alanları arası ilişkileri ve sirkülasyonu kurguladılar.

6. SONUÇ ÜRÜNLERİ

Çalışma sonunda öğrencilerden 1/50 ölçekli tefrişli maket istenmiştir. Çalışma sonunda 107 proje üretilmiştir. Çalışmanın sonuç ürünlerini içeren bu bölümde, seçilen her resim için teslim edilen öğrenci projeleri ile tablolar oluşturulmuştur.

Tablo 1. Seçilen yirmi adet resim ve proje çalışmaları

7.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Resim sanatının mimarlık eğitime yansısıyla ortaya çıkan çalışmada elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır; Öğrenciler,

- mimarlığın resim sanatı ile olan ilişkisini kavrayarak soyut sanat hakkında fikir edindiler.
- form oluşturma süreci hakkında yöntem geliştirmeyi öğrendiler.
- soyut bir resme bakıp farklı bakış açıları geliştirerek gözlem yapma yeteneğini geliştirdiler.
- iki boyutlu resmi üçüncü boyuta taşıırken farklı formlar deneyerek yaratıcı tasarımlar gerçekleştirdiler.
- ihtiyaç programında belirtilen işlevler için çözüm önerileri geliştirdiler.
- tasarım sürecinde sınırsız bir alan veya mevcut bir alan üzerinde çalışmak yerine, sınırlı bir alan üzerinde soyutlama çalışması yapmayı öğrendiler.
- soyut bir resmin proje çalışmasına nasıl yön verdiğini gözlemlediler.

KAYNAKLAR

- Antmen, A. (2009). “20.yy. Batı Sanatında Akımla”, Sel Yay., İstanbul
- Aydınlı, S. (1992). “Mimarlıkta Görsel Analiz”, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul
- Biröl, G. (2006). “Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, Megaron Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi
- Doğan, R.K. (2016). “Resim ve Mekan Arasındaki İlişki: İlham Veren Projeler”, Online Journal of Art and Design, Volume:4, İssue:2
- Erbay, M. (2013). “Sanat ve Mimarlık Arakesitinde Tasarım Stüdyoları, Resimden Mekana: Kandinsky” Nobel Akademik Yayıncılık
- Foster, H. (2011). “Sanat Mimarlık Kompleksi”, İletişim Yay., İstanbul
- Özer, B. (1993). “Yorumlar, Kültür, Sanat, Mimarlık, Yem Yay., İstanbul
- Turner,T.(2014). “Landscape Design Methods”, Illustrated: and landscape architecture design process, Illustrated: and landscape architecture design process
- URL1.<http://filozof.net/Turkce/edebiyat/edebi-sahsiyetler-kisilikler-biyografileri/19309-el-lissitzky-kimdir-hayati-eserleri-hakkindabilgi.html>

Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi Ek Bina Projesi: Acil Servis ve Yoğun Bakım Binası

Ali TÜRK¹, Seda ŞİMŞEK², Kübra SÜMER HAYDARASLAN³,
Aşlıhan COŞKUN⁴, Nurcihan AKDAĞ⁵, Halil İbrahim ÇELİK⁶

Giriş

Sağlık; yaş, dil, ırk, cinsiyet ve ekonomik koşullar gözetilmeksizin bir insanın hakkıdır. Kişiler ihtiyaç duydukları yerde kaliteli sağlık hizmetlerine ulaşabilmelidirler. Bu amaçla kullanılan sağlık yapıları, yalnızca tedavi alanları değil; insan yaşamının sürekliliğini sağlayan, içerisinde birçok işlevi barındıran karmaşık sistemlerin mekânsal karşılıklarıdır.

Bu yapı tiplerinin mimari özellikleri ülkemizde 1920’li yıllardan bu yana farklı dönemlerde farklı politikaların belirlenmesi, yeni planlamalar, uygulamalar ve kanunlarla gelişmiş ve değişmiştir. 2000’li yıllar ve sonrasında ise ülkenin politik durumuna bağlı olarak değişim-dönüşüm devam etmiştir. 2001 yılında ‘Acil Eylem Planı’ ile yeni kriterler planlanmış ve bu planlamanın sonucunda ‘Sağlıkta Dönüşüm Programı’ hayata geçirilmiştir. Bu programın amacı; sağlık hizmetlerinin etkin ve etkili olması, kayıtsız bir şekilde birleştirilmesi, sunulması ve sağlanması olmuştur. Isparta kentinde de diğer birçok kentte olduğu gibi söz konusu kararlarla birlikte sağlık merkezleri, hastaneler bir araya toplanmış büyük ölçekli bir şehir hastanesi hizmete girmiştir. Kentin sağlık sektörüne destek olan en büyük diğer paydaş, Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi’dir.

Yapı, uzun yıllardır başta ilçeler ve Burdur İli olmak üzere, çevre yerleşimlerden gelen kullanıcıların yoğunluğu nedeniyle bir bölge hastanesi niteliğinde hizmet vermiş günümüzde halen bu nitelikte hizmete devam etmektedir. Bu sorumluluğu nedeniyle değişen ihtiyaçlar doğrultusunda, yapı,

¹ Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 0000-0002-9934-0915

² Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 0000-0002-1881-186X

³ Dr. Öğr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 0000-0003-0663-6141

⁴ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, 0000-0001-7176-6394

⁵ Dr. Mimar, 0000-0002-6513-9594

⁶ Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 0000-0003-0027-5066

yer değiştirmiş ve sağlıkta gelişim ve kullanıcı sayısına bağlı olarak mekânsal ve işlevsel olarak sürekli büyümüş, genişlemiştir. İlk inşa edildiği dönemde (1994), 30 yatak kapasitesi ile poliklinik hizmetlerine başlayan hastane, 2001 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Doğu Kampüsündeki yeni yerinde 400 yataklı olarak hizmete girmiştir. Günümüzde 598 yatak ve gelişmiş teknolojik alt yapısı ile hizmet veren hastane yapısında, bazı işlevlerin mekânsal kısıtlılıklar nedeniyle ihtiyaç duyulan kapasiteye ulaştıramadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Zaman içerisinde mevcut yoğun bakım ünitelerinin sayısal kapasitesi ve mekânsal nitelikleri yetersiz kalmış, acil servise hasta ulaşımı zorlaşmış ve hasta yakınları için uygun otopark alanlarının eksikliği hizmet süreçlerinde aksaklıklara neden olmuştur.

Bu durum, hem sağlık personelinin çalışma verimliliğini hem de hasta ve yakınlarının mekân deneyimini olumsuz etkileyen bir dizi mekânsal sorunu gündeme getirmiştir.

Özellikle yoğun bakım ünitesi ve acil servis alanlarının, buralara hizmet eden diğer servis mekanlarının yetersizliği, 2023-2024 yıllarında yeni bir ek bina inşa edilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu bağlamda, S.D.Ü. Araştırma ve Uygulama Hastanesi Başhekimliği ve S.D.Ü. Rektörlüğü'nün talepleri doğrultusunda, görev tanımlanan S.D.Ü. Mimarlık Fakültesi öğretim elemanları ve doktora bursiyerleri tarafından gerekli tüm avan projeler hazırlanmıştır.

Planlanan yeni ek yapı, bu sorunları çözmeyi hedefleyerek acil servis, yoğun bakım üniteleri ve diğer destek birimlerini aynı planlama kurgusu içerisinde bir araya getirmekte; böylece hasta akışını, tıbbi müdahale süreçlerini ve lojistik operasyonları yeniden tanımlamaktadır. Projenin planlama sürecinde özellikle yoğun bakım hastalarının acil durum tahliyesi konusu üzerinde durulmuş, bu doğrultuda güvenli tahliye rotaları ve hızlı erişim kurgusu kütle kararını doğrudan etkilemiştir.

Kampüsün mevcut topografyasına ve yapı dokusuna duyarlı biçimde tasarlanan ek kütle, hem işlevsel süreklilik hem de mimari bütünlük arayışına çağdaş bir yanıt sunar. Bu yapı, yalnızca kapasiteyi artıran bir eklenti değil; sağlık hizmetinin etkinliğini, erişilebilirliğini ve güvenliğini yeniden tanımlayan bir mimari dönüşüm örneğidir.

1. ARAşTIRMA VE UYGULAMA HASTANESİ ACİL SERVİS VE YOğUN BAKIM EK BİNA MİMARİ PROJESİ

SDÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi Binası Isparta ili merkezinde bulunan Çünür Mahallesi'nde, Süleyman Demirel Üniversitesi Doğu Yerleşkesi içerisinde bulunmaktadır. 2000 yılında inşa edilen hastane binası halen aktif

olarak kullanılmaktadır. Hastane binasının ilk olarak başhekimlik, radyasyon onkoloji ve yataklı hasta binaları inşa edilmiştir. 2005 yılında poliklinik binaları eklenmiş ve radyasyon onkoloji binası ile başhekimlik binaları birbirine bağlanmıştır. 2023 yılında mevcut binalara ek kadın doğum binası inşa edilmiştir. Artan yoğun bakım birimi ihtiyacı ve acil servis biriminin ulaşım sorunları ve kapasite yetersizliği nedeniyle ek bina projelendirme çalışmalarına başlanmış, hızla tamamlanan avan proje sürecin ardından, hizmet alımı yöntemi, üniversitenin diğer birimlerinde görev yapan öğretim üyelerinin katkıları, hastane Başhekimliği, başta Mimarlar Odası Isparta İl Temsilciliği olmak üzere meslek odalarının destekleri, Isparta Belediyesi ve ilgili vakıflar elbirliği ile, 2024 yılı Ağustos ayında tüm projelendirmesi tamamlanan yapının inşa edilme süreci başlatılmıştır. Bina inşaatının çok büyük bir bölümü olan kaba yapısı günümüze kadar tamamlanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. SDÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi Mevcut Binalar ve İnşa Edilen Bina Ekleri

1.1. Tasarım Kararları

Ek bina tasarımı; arazi verileri ve imkanları, mevcut kütleyle olan ilişki, kullanıcının kolaylıkla tahliye edilebilme imkânı ve tüm yapı kullanıcılarının bir

takım özel talepleri gerekliliklerle birlikte göz önünde bulundurulmuştur. Ana kütlenin sahip olduğu mekanlarının açıklıklarının kapatılmaması, iptal edilmemesi hedefiyle, ek binanın tüm cephe boyunca değil, dar bir mafsallık ile ana kütleyle bağlantısı sağlamıştır. Arazi verileri ve imkanları değerlendirildiğinde; arazi büyüklüğü, yeni inşa edilecek olan yapının çevre yollarla olan ilişkisi, yoğun bakım ve acil biriminin giriş olanaklarının ve otopark kararlarının tasarımı etkili olduğu söylenebilir. Özellikle acil birimi girişinin farklı bir yönde konumlandırılmasının gerekliliği kütlenin farklı açılara sahip ayrı kollar olarak tasarlanmasını öncelemiştir (Şekil 2).

Şekil 2. SDÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi Acil Servis ve Yoğun Bakım Ek Bina Mimari Projesi Uygulama Aşaması

Acil servis biriminde, kullanıcının zaman kaybetmeden ilgili birimlere ulaşması sağlanırken, yoğun bakım kanadında en önemli tasarım kararı, hastaların herhangi bir nedenle tahliyesi gerektiğinde en güvenli ve hızlı şekilde onları zemine ulaştırabilme imkânı oluşturmıştır. Acil kütleline, girişin çok daha kolay algılanabilmesi adına bir saçak elemanı planlanmıştır. Mevcut kütleyle bağlantı yerinin uygun olabilmesi için hastane yönetimi ile birlikte gerekli alan çalışmaları ve istişareler gerçekleştirilmiştir.

Yapının kütle plastiği ve cephe kurgusu kararlarında ise, mevcut yapıya ek olarak tasarlanması dolayısı ile aynı mimari üslubun devam ettirilmesinin önemli olduğu görüşüyle, benzer kütle formu tercih edilmiş, malzeme seçimi ve doluluk-boşluk oranında mevcut kütlenin verilerinden yararlanılmıştır. Pencereelerde kullanılan kare formulu açıklıklarının düzenli tekrarı ile bir ritim oluşturulmuş, ana kütlenin cephe karakteristiği sürdürülmüştür.

Arazi eğiminden yararlanılarak tasarlanan yapıda, mevcut binada yer alan yemekhane birimi ile yeni binanın aynı işlevdeki mekânının yan yana ve aynı kotta olabilmesi imkânı, yoğun bakım biriminin alt kotunun yemekhane işlevi ile değerlendirilmesini sağlamıştır. Tasarım neticesinde, mevcut yemekhane ile aynı kotta olan yeni mekan ile eskisi arasında bağlantı kurulması ile mekân metrekaresi büyümüştür. Yeni durumda, servis imkânı, pişirme, hazırlama,

yıkama alanları daha profesyonel ve daha çok kişiye hizmet verebilecek şekilde çözülmüştür.

Yapının iç mekân kurgusu tasarlanırken ayrıca, sağlık yapılarının inşasında gerekli olan plansal, işlevsel ve malzeme kararlarının yanı sıra, tasarlanan her birim için kullanıcılar ile yoğun görüşmeler yapılmıştır. Her birimin farklı görevlerdeki temsilcilerinin (hastane yönetimi üyeleri, yoğun bakım ve acil birimi öğretim üyeleri ve yemekhane kullanıcıları ile mekânsal gereklilikler ve ihtiyaçlar üzerine) istekleri dinlenmiş, bunlar en doğru mimari çözümlere dönüştürülmek üzere düşünülmüştür.

1.2. Plan Özellikleri ve İç Mekân

Tıp fakültesi hastanesine ilişkin ek bina tasarımı, mevcut yapının acil servis, yoğun bakım ve yemekhane kapasitesindeki yetersizliklerini gidermeyi amaçlayan bütüncül bir yaklaşım doğrultusunda geliştirilmiştir. Tasarım sürecinde, farklı kullanıcı tipleri, mekânsal ihtiyaçlar ve erişim gereksinimleri, işlevsel akış, teknik altyapı ve arazi eğimi gibi unsurlar dikkate alınmıştır.

Proje kapsamında ana kütleye ek, farklı fonksiyonların farklı gerekliliklerine yanıt verecek biçimde ek blok düzenlenmiştir. Ek blok acil servis, yoğun bakım ve yemekhane gibi yüksek teknik donanım gerektiren alanları; ana blok ise hasta odaları, poliklinikler ve destek birimlerini içermektedir. Bu ayrım, hem işlevsel akışın düzenlenmesini hem de farklı hijyen düzeylerine sahip bölgelerin birbirinden ayrılmasını sağlamaktadır. Ek binanın ana yapıya hem zemin hem 1. kat hem de yemekhane katından bağlanması, tüm birimler ile doğrudan ilişki kurarak işlevsel bütünlüğü desteklemektedir. Böylece acil triaj, hasta kabulü ve transfer süreçlerini, yoğun bakım hızlı bir şekilde hasta taşımaya ve yemekhane personel erişimini kesintisiz biçimde yürütülebilmektedir.

Zemin kat, acil servis birimini ve ona bağlı tüm destek işlevlerini, öğretim üyesi odaları, görüntüleme birimlerini barındırmaktadır. Bu katta yeşil, sarı ve kırmızı kodlu triaj alanları birbirinden ayrılmış; her alanın müdahale düzeyi ve donanım özellikleri net biçimde tanımlanmıştır. Ayrıca, enfeksiyon kontrolü amacıyla izolasyon odaları acil servis bloğuna entegre edilmiştir. Acil alanında öğretim üyesi ve asistan odaları, kan alma birimi, laboratuvar, cafe ve bekleme alanları gibi destek birimleri de yer almaktadır. Ambulans girişi ile ayakta hasta girişi birbirinden ayrılarak kontrollü bir sirkülasyon sistemi oluşturulmuştur. Bu planlama, sağlık yapılarında işlevsel yakınlık ilkesine uygun biçimde, kritik birimler arasındaki ulaşım mesafelerini azaltmakta ve verimliliği artırmaktadır (Reiling, 2006; Bernhardt, 2021) (Şekil 3).

Yapının bodrum katında yemekhane yer almakta olup, arazi eğimi nedeniyle bu kat tamamen yer altında kalmamakta, bazı cepheler dışarıya açılmaktadır. Bu durum, doğal ışık ve havalandırma açısından avantaj sağlarken, su yalıtımı ve nem kontrolü açısından mühendislik önlemlerini gerekli kılmaktadır. Yemekhane, hasta ve kritik servislerden ayrılarak hijyen ve sirkülasyon açısından bağımsız bir şekilde konumlandırılmıştır.

Genel olarak tasarım, mevcut hastane yapısının kapasitesini artırmakla kalmayıp, çağdaş sağlık mekânı tasarım ilkelerini bütüncül biçimde yansıtmaktadır. Fonksiyonların açıkça ayrıştırıldığı, sirkülasyonun kontrol altına alındığı, iç mekân ergonomisinin ve görsel sürekliliğin ön planda tutulduğu bu çözüm, hasta güvenliği açısından yüksek nitelikli bir sağlık yapısı örneği ortaya koymaktadır. Ayrıca, gelecekteki gereksinimlere uyum sağlayabilecek esnek planlama stratejileriyle, yapının sürdürülebilir sağlık altyapısına katkı sağlaması hedeflenmiştir.

1.3. Yapısal Özellikler

Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nin kapasitesinin artırılması amacıyla farklı yıllarda inşaatları tamamlanan ek binalardan sonra yeni tasarlanan Acil Servis ve Yoğun Bakım Ek binasının inşaatının günümüz itibarı ile yaklaşık %35-40'ının tamamlandığı görülmektedir. Hastanesi yerleşkesinde bulunan ana ve ek hizmet binalarının yapısal ve malzeme özellikleri tabloda özetlenmiştir (Tablo 1). Tabloda her bir bina; taşıyıcı sistem tipi, temel sistemi, dış cephe ve çatı özellikleri ile iç mekânda kullanılan kaplama malzemeleri açısından incelenmiştir (SDÜ Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, 2025).

Tablo 1: SDÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi Binaları Yapısal Özellikleri

Bina Adı	Kat Adedi	Taşıyıcı Sistem	Temel	Dış Cephe	Çatı	İç Mekân Malzemeleri
Başhekimlik ve Yataklı Hasta Binası	B+Z+(3+3)N	Betonarme İskelet Sistem	Radye Temel	Alüminyum kompozit panel+granit dış cephe	Teras çatı	Seramik ve pvc zemin, kompakt laminant duvar
Radyasyon Onkolojisi Binası	B+Z+2 N	Betonarme İskelet Sistem+Kurşun Perde Duvar	Radye Temel	Alüminyum kompozit panel+granit dış cephe	Teras çatı	Epoksi zemin, kurşun kaplama duvar
Poliklinikler Binası	B+Z+(2+6)N	Betonarme İskelet Sistem	Radye Temel	Alüminyum kompozit panel+granit dış cephe	Teras çatı	Pvc zemin, kompakt laminant duvar
Kadın Doğum Binası	B+Z+5 N	Betonarme İskelet Sistem	Radye Temel	Granit dış cephe	Teras çatı	Pvc zemin, kompakt laminant duvar
Acil Servis ve Yoğun Bakım Ek Binası	B+Z+2 N	Betonarme İskelet Sistem	Radye Temel	Alüminyum giydirme cephe+Dış cephe boyası	Teras çatı	Pvc, terrazo, seramik zemin, bimsbeton duvar

Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi yerleşkesinde bulunan binalar, betonarme taşıyıcı sisteme sahip olup radye temel sistemi üzerine inşa edilmiştir. Yapıların cephe sistemleri ağırlıklı olarak alüminyum kompozit panel ve granit kaplama dış cephe elemanlarından oluşmaktadır. Çatı sistemleri tüm binalarda teras çatı tipindedir. İç mekân bitiş malzemeleri, işlevine göre değişmekle birlikte PVC, seramik, epoksi ve kompakt laminat gibi hijyenik ve dayanıklı yüzey malzemelerinden seçilmiştir. Başhekimlik ve Yataklı Hasta Binası, bodrum, zemin ve üç normal kat ve kısmi bölümlerde 6 kattan oluşmaktadır. Betonarme iskelet sistem üzerine inşa edilmiş yapı radye temele sahiptir. Dış cephede alüminyum kompozit panel ve granit kaplama tercih edilmiş, çatı sistemi teras çatı olarak tasarlanmıştır. İç mekânlarda seramik ve PVC zemin kaplamaları ile kompakt laminat duvar panelleri kullanılmıştır. Radyasyon Onkolojisi Binası, bodrum, zemin ve iki normal kattan oluşmaktadır. Taşıyıcı sistem olarak betonarme iskelet sistem ve kurşun perde duvarlar kullanılmıştır. Radye temel sistemiyle inşa edilmiştir. Dış cephede alüminyum kompozit panel ve granit kaplama yer alırken çatı sistemi teras çatıdır. İç mekânlarda epoksi zemin kaplaması ve kurşun kaplama duvarlar

uygulanmıştır. Poliklinikler Binası, bodrum, zemin ve 2 normal kat ve kısmi bölümlerde 6 kattan oluşmaktadır. Betonarme iskelet sisteme sahip olan yapının temeli radye temeldir. Dış cephe alüminyum kompozit panel ve granit kaplamadır. Çatı sistemi teras çatı, iç mekânlarda ise PVC zemin kaplaması ve kompakt laminat duvar malzemeleri tercih edilmiştir. Kadın Doğum Binası, bodrum, zemin ve beş normal kattan oluşmaktadır. Betonarme iskelet sistemle inşa edilen bina radye temel üzerine oturmakta olup dış cephesi granit kaplama ile tamamlanmıştır. Teras çatı tipine sahip yapıda iç mekân malzemeleri olarak PVC zemin kaplaması ve kompakt laminat duvar panelleri kullanılmıştır. Mevcut binalara ek olarak inşa edilen yeni Acil Servis ve Yoğun Bakım Ek Binası ise bodrum, zemin ve iki normal kattan oluşmaktadır. Betonarme iskelet sistemli yapının temeli radye temeldir. Dış cephede alüminyum giydirme cephe sistemi ile birlikte dış cephe boyası uygulanmıştır. Çatı sistemi gezilebilir ve gezilemeyen teras çatı olarak düzenlenmiştir. İç mekânlarda PVC, terrazzo ve seramik zemin kaplamaları ile bimsbeton duvar elemanları kullanılmıştır. Binalar farklı dönemlerde farklı ihtiyaçlar doğrultusunda inşa edilmiştir. Ancak benzer zemin ihtiyaçları ve benzer işlev ihtiyacından dolayı benzer yapısal özelliklere sahiptirler.

1.4. Cephe Özellikleri

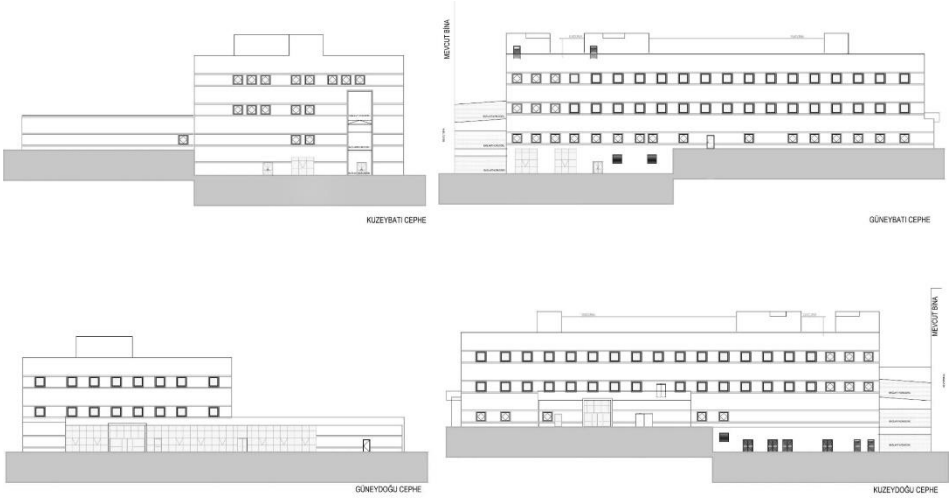
Tasarımın eklemlendiği hastanenin ana kütesi, merkezde düşey cam bantlarla vurgulanan çekirdek ve ona eklemlenen yatay kanatların kurduğu hiyerarşik bir kurgudur (Şekil 5). Cephe, klasik taban-gövde-başlık düzenini izler: zeminde şeffaf bir giriş katı, üzerinde yatay bantlarla bölümlenen kat gövdesi ve en üstte korniş/parapetle biten başlık. Bu şema, büyük ölçekli kütleyle ölçü ve düzen kazandırır. Açık bej kaplama ile koyu yatay şeritlerin karşıtlığı kat düzeyinde okunur bir katmanlaşma yaratır; derz sürekliliği ve parapet detayları, yüzeyi salt bir kaplama olmaktan çıkarıp bileşenlerden oluşan bir gövde olarak okunur kılar. Pencere sövelerinin sınırlı derinliği ise cepheyi düzlemsel ve sakin tutar.

Şekil 5. Mevcut yapının cepheleri

Mevcut hastane kompleksi, zaman içerisinde ana kütleyle eklemlenen çeşitli birimlerle bütüncül bir yapı sergilemektedir. Bu eklemlenmeler, mimari üslubun sürekliliği gözetilerek; aynı malzeme paletinin kullanımı, kütleler arası hiyerarşik dengenin korunması, pencere boyutlarının ritmik modüller hâlinde tekrarı, sirkülasyon alanlarının net biçimde tanımlanması ve gerekli yerlerde görsel geçirgenliğin artırılması ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Yeni tasarımda da söz konusu ilkeler benimsenmiş; ana kütle ile kurulan ilişki eklemlenme yerine süreklilik üretmeyi hedeflemiştir.

Cephe sürekliliğini güçlendirmek üzere ek kütle, bağlantı koridorları üzerinden ana yapı ile aynı kotlarda hizalanmış; bu sayede yatay bantlar ve saçak çizgileri kesintisiz okunur hâle getirilmiştir. Mevcut kütlede süreklilik açısından karakteristik bir öge olan 150×150 cm modülündeki pencereler, yeni tasarımda da yinelenerek ölçek, ritim ve dil birliği korunmuştur (Şekil 6).

Şekil 6. Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi Ek Bina Projesi cephe çizimleri (SDÜ Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, 2025)

Zemin katta güneybatı; 1. kattan itibaren ise güneybatı, güneydoğu ve kuzeydoğu cephelerinde konumlanan yoğun bakım odaları bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığı'na ait Sağlık Yapıları Asgari Tasarım Standartları (T.C. Sağlık Bakanlığı, İnşaat ve Onarım Daire Başkanlığı, 2010) uyarınca, yoğun bakım odalarında doğal ışık ve dış manzaraya erişim koşullarını azami düzeyde karşılamak amacıyla bu yönelme tercih edilmiştir.

Acil servis ve yoğun bakım birimini içeren ek yapıda, ayakta hasta ve ambulans girişleri erişimi kolaylaştıracak ve görünürlüğü artıracak biçimde yeniden kurgulanmıştır. Mevcut durumda acil girişlerinin ana kütlelin kuzeyinde, batı cephede ve kampüsün ana ulaşım aksına bağımlı olması; ayakta hasta ile ambulans girişinin aynı noktadan yapılmasına bağlı yoğunluk ve karışıklık üretmekteydi. Yeni tasarımda ayakta hasta girişi güneydoğu cephesinde, ambulans girişi ise kuzeydoğu cephesinde ayrı ayrı tanımlanmış; böylece hem işlevsel ayrışma okunur kılınmış hem de ana ulaşım aksındaki baskı azaltılmıştır. Arazi koşullarının elverdiği ölçüde, görünürlüğü artırmak amacıyla yükseltilmiş kotta çözümlenen ayakta hasta girişi, belirgin bir saçak ile vurgulanmıştır. Gözden uzak konumlanan ambulans girişi ise erişilebilirlik ve operasyonel süreklilik öncelikleri gözetilerek düzenlenmiştir.

2. ÖNERİLEN TASARIMIN NEDEN OLDUĞU MEVCUT BİNADAKİ FONKSİYON DEĞİŞİKLİKLERİ

Önerilen ek binanın tasarımı, mevcut ana binada bir dizi stratejik fonksiyon değişikliğine neden olmuştur. Mimari dönüşümün mevcut binadaki yansımaları

Yoğun Bakım Üniteleri (YBÜ), Acil Servis (AS) ve Yemekhane birimleri üzerinden analiz edilmiştir.

Mevcut ana binada fonksiyon değişiklikleri ve yer değişimleri, özellikle yoğun bakım üniteleri ve acil servis birimlerinin işleyişi üzerinde dolaylı ancak kritik mimari etkiler oluşturmuştur. Ek bina, bu birimlerin mevcut kısıtlılıklarını doğrudan çözmek için inşa edilmiş olsa da, mevcut binadaki alanların yeniden düzenlenmesi, klinik etkinliği ve hizmet kalitesini artırmıştır.

2.1.Yoğun Bakım Üniteleri

Mevcut binadaki YBÜ alanlarının, yeni ek binanın inşası ve modern YBÜ'leri bünyesine almasıyla geçirdiği dönüşüm, basit bir yer açma eyleminden öte, hizmet kalitesini artırma ekseninde gelişen, bir mimari yeniden programlama sürecini temsil etmektedir. Yeni ek binanın modern ve yüksek kapasiteli YBÜ'leri üstlenmesi, mevcut binadaki eski, mekânsal olarak kısıtlı ve teknolojik olarak yetersiz kalan YBÜ alanlarının yeniden tanımlanmasını sağlamıştır.

Mevcut binadaki yetersiz YBÜ'ler, en kritik hastaları yeni, daha geniş odalara ve modern altyapıya sahip ek binaya yönlendirmiştir. Bu durum, eski YBÜ alanlarının ya boşaltılmasına ya da daha az yoğunluklu bakım birimlerine dönüştürülmesine olanak tanımıştır.

Yoğun bakım üniteleri birer ‘modern bakım ünitesi’ haline gelmiştir. Bu üniteler, yoğun bakımdan çıkan ancak henüz normal servise geçemeyecek hastalar için tampon bölge görevi görecektir. Mimari açıdan bu çözüm, hastanenin tedavi sürekliliğini sağlar, yoğun bakım yataklarının hızlı sirkülasyonunu ve ek binadaki kritik YBÜ'lerin yükünü hafifleterek, en ağır hastalar için hazır olmasını garanti eder şekilde düşünülmüştür.

Stratejik yerleşim kararları, YBÜ personelinin en çok ihtiyaç duyduğu hizmetlere olan erişim mesafesini ve süresini dramatik şekilde kısaltmıştır. Kritik sarf malzemelerinin, sterilizasyon hizmetlerinin ve acil tanı testlerinin YBÜ'lere olan lojistik süresi kısalmıştır. Bu mimari düzenleme, YBÜ hemşirelerinin ve doktorlarının klinik zamanını (hasta başında geçirdikleri süreyi) arttıracak ve hayati tedavi süreçlerini hızlandıracaktır.

Radyoloji üniteleri, ameliyathane gibi alanlar ileri teknolojik fonksiyonlar için yeniden programlanmıştır. Bu birimler, yeni ek binada konumlanan AS ve modern YBÜ'lerin dikey sirkülasyon hatlarına yakın konumlandırılarak, hastanenin teknolojik tanı ve tedavi kapasitesini merkezileştirerek artırmıştır.

2.2. Acil Servis

Yeni ek binada acil servis biriminin yeniden ve daha yüksek kapasiteyle tasarlanması, mevcut ana binadaki eski AS alanları üzerinde oluşturduğu rahatlama ve fonksiyonel değişim, modern hastane mimarisinin destekler niteliktedir. Yeni ek bina, acil servisin tüm temel işlevlerini (Resüsitasyon, Triaj, Gözlem) üstlenir. Binanın zemin katındaki bu merkezi ve dışarıya açılan alan, hastane operasyonları için yeni ve kritik bir işlev kazanmıştır. Bu sayede eski acil servisin poliklinik veya ayaktan hasta hizmetlerini kolaylaştırarak, hastanenin günlük rutin akışını düzene sokmaktadır. Hastanenin toplam günlük hizmet kapasitesini artırır.

Acil servisin ameliyathaneler ile yakın konumda olması lojistik açıdan destek sağlamaktadır. Acil ameliyat ihtiyacı olan hastalar artık yeni acil servisten hızlıca stabilize edilip ameliyathaneye yönlendirilirken, ameliyathanelerin en kritik destek birimi olan temiz, kirli, ilaç, cihaz ve depolama alanlarının yakınlaşmasıyla cerrahi süreçlerin verimliliği artırılmıştır.

2.3. Yemekhane

Yemekhane gibi ziyaretçi ve personel yoğunluğunun yüksek olduğu bir fonksiyonun ana koridorlardan çekilmesi, mevcut binadaki hasta/ziyaretçi/malzeme akışı karmaşasını azaltacaktır. Bu durum, özellikle yoğun dönemlerde hizmet kalitesini doğrudan etkileyecektir. Mevcut binadaki en önemli fonksiyonel değişiklik, yemekhane ve mutfak biriminin yeni ek binaya taşınmasıdır. Dikey ve yatay sirkülasyon sistemlerine yakın bir alanda konumlanan yemekhane, klinik hizmet vermeyen ancak geniş yer kaplayan bir fonksiyona sahiptir.

Yeni ek binanın tasarımında, fonksiyonel etkinlik ve lojistik akış önceliklendirilmiştir. Bu bağlamda, yemekhane ve mutfak gibi destek hizmetleri binanın alt katlarına veya lojistik akışın daha az kritik olduğu cephelere stratejik olarak yerleştirilmiştir. Bu yerleşim, büyük sevkiyatların, personel ve malzeme trafiğinin hasta bakım alanlarından izole edilmesine yardımcı olurken, aynı zamanda hizmetlere erişimi de kolaylaştırmaktadır.

Özet olarak ek bina, mevcut 598 yataklı hastanenin teknolojik ve lojistik yükünü taşıma kapasitesini artırmıştır. Eski alana yerleştirilen kritik destek birimleri, eskiden dar ve yetersiz olan yerlerinden kurtularak modern standartlarda hizmet vermeye başlamıştır. Ek binaya taşınırken; mevcut binada boşaltılan merkezi ve değerli alanları, hız ve erişim gerektiren destekleyici ve poliklinik işlevleriyle değerlendirmeye imkân sağlanmıştır. Bu sayede tüm hastane kompleksi, bölgesel bir sağlık merkezi olarak daha etkin ve verimli bir yapıya kavuşmuştur.

3. SONUÇ

Süleyman Demirel Üniversitesi Doğu Yerleşkesinde, Araştırma Uygulama Hastanesi Ek Binası olarak tasarlanan yoğun bakım, acil servis ve yemekhane işlevlerini barındıran ek yapı hazırlanan proje kapsamında, yoğun bakım ünitelerinin sayısal ve niteliksel açıdan güçlendirilmesi, acil servis birimi erişiminin iyileştirilmesi ve hasta ile hasta yakınlarına yönelik mekânsal konforun artırılması temel hedefler olarak belirlenmiştir.

Planlama sürecinde, hasta sirkülasyonu, acil durum tahliyesi, personel hareketi ve servis akışı gibi sağlık yapılarının temel organizasyon unsurları bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu doğrultuda geliştirilen kütle ve yönlenme kararları, hem mevcut hastane yapısının fonksiyonel sürekliliğini hem de kampüs genelindeki mekânsal bütünlüğü destekleyecek biçimde kurgulanmıştır.

Uygulama süreci büyük ölçüde tamamlanmış olan yapı, çağdaş sağlık yapısı tasarımıyla öngörülen işlevsel etkinlik, güvenlik, erişilebilirlik ve teknik yeterlilik kriterlerini karşılamaktadır. Projenin tamamlanmasıyla birlikte, hastanenin hizmet kapasitesinde önemli bir artış sağlanması, acil müdahale süreçlerinin iyileşmesi ve kullanıcı memnuniyetinin yükselmesi beklenmektedir.

Mevcut binadaki alanlarının dönüşümü ve ek binanın inşası sadece bir alan değişikliği değil, fonksiyonların ve lojistiğin optimize edilmesi üzerine kuruludur. Yeni ek bina, kapasiteyi sağlarken, eski bina ise bu kapasiteye hizmet eden daha etkin ve teknolojik destek mekânları ile güçlendirilmiştir. Bu bütüncül yaklaşım, Süleyman Demirel Üniversitesi Hastanesi'nin genel hizmet kalitesini ve kriz yönetimi yeteneğini önemli ölçüde destekleyecektir.

Sonuç olarak, bu proje, bölgesel sağlık altyapısının güçlendirilmesine katkı sağlayan ve kullanıcı odaklı tasarım ilkelerinin sağlık yapıları özelinde somut bir örneğini oluşturan bir uygulamadır.

KAYNAKÇA

- Bernhardt, J., et al. (2021). Why hospital design matters: A narrative review of built environment evidence. PMC.
- Hamilton, D. K., Gary, J. C., Scruth, E., Anderson III, H. L., Cadenhead, C. D., Oczkowski, S. J., ... & Anderson, D. C. (2025). Society of Critical Care Medicine 2024 guidelines on adult ICU design. *Critical care medicine*, 53(3), e690-e700.
- Reiling, J. (2006). Safe design of healthcare facilities. *BMJ Quality & Safety*, 15(suppl 1), i34-i40.
- Süleyman Demirel Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı (2025). SDÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi Acil Servis ve Yoğun Bakım Ek Bina Mimari Projesi.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, İnşaat ve Onarım Daire Başkanlığı. (2010). Türkiye sağlık yapıları asgari tasarım standartları: 2010 yılı kılavuzu. Ankara.
- Ulrich, R. S. (1984). View through a window may influence recovery from surgery. *Science*, 224(4647), 420-421.
- Zhao, Y., Mourshed, M., & Wright, J. (2009). Factors influencing the design of spatial layouts in healthcare buildings.
- URL 1: <https://ispartaism.saglik.gov.tr/TR-2142/isparta-ilinin-saglik-tarihcesi.html> (Erişim Tarihi: 22.10.2025)